

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

AISTĖ LITVINAITĖ
Magistrantūros dieninių studijų
Parlamento teisės ir valstybės valdžios institucijų programa

**KONSTITUCIJOS SANTYKIS SU TARPTAUTINĖMIS SUTARTIMIS IR EUROPOS
SĄJUNGOS TEISE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
Doc. dr. E. Žiobienė

Katedros vedėjas –
Prof. dr. G. Mesonis

Vilnius, 2008

Turinys

Įvadas.....	3
1. Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės santykio problema	7
2. Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos sąveika su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise.....	9
2.1. Konstitucijos sąveika su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise	9
2.1.1. Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių sąveika	9
2.1.2. Konstitucijos ir ES teisės sąveika.....	18
2.2. Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės santykio reguliavimas.....	25
2.3. Konstitucinės jurisprudencijos santykis su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise.....	31
2.3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimai ir vaidmuo.....	31
2.3.2. Konstitucinės priežiūros vaidmuo reguliuojant konstitucijos santykį su ES teise	35
2.3.3. Konstitucinės jurisprudencijos santykis su Europos žmogaus teisių teismo ir Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija.....	40
Išvados.....	49
Literatūros sąrašas	51
Santrauka	56
Summary.....	57

Įvadas

Temos aktualumas. Šiandien niekas nesiginčia dėl konstitucijos reikšmės valstybei, tačiau nemažiau svarbūs tampa tarptautiniai veiksniai, integracija į transnacionalines struktūras. Konstitucijos reikšmę galima apibrėžti įvairiai. Teisininkams konstitucija – aukščiausios galios teisinis dokumentas, aukščiausia teisinė tvarka, kuriai turi paklusti visi, tuo tarpu politikui – tai daugiau politinis įnagis, skirtas tarnauti valstybei ir jos interesams. Valstybei gyvenant ir vystantis vyksta daugybė procesų ir dėl skirtingų požiūrių bei interesų, konstitucija dažnai gali atsidurti tarp dviejų girmos pusių. Tačiau reikia pabrėžti, kad dėl to ji nepraranda savo, visų pirma, kaip simbolio reikšmės. Simbolinis konstitucijų aspektas pripažįstamas daugelio konstitucijų tekstuose. Ypač tai pastebima naujosiose vidurio ir rytų Europos valstybėse – konstitucijos čia buvo tautos išsivadavimo ir savarankiškumo manifestas. Kaip pastebi profesorius E. Jarašiūnas, šiose šalyse ypač pastebimas procesas – teisės ir visų pirma konstitucijos reikšmės didėjimas asmens, visuomenės ir valstybės santykiuose.¹ Kartais akivaizdu, kaip labai tautai reikia simbolio ir paties valdžios fakto. Tai pastebima net ir JAV Konstitucijoje. Prof. A. Pumputis rašo, jog „vargu ar Biblija buvo giriamą daugiau nei Konstitucijos simbolis“.²

Tačiau keičiantis laikams ir politiniams aspektams, pastebimi ir priešingi veiksniai. Konstitucijoms lemta išgyventi daug iššūkių. Vienas iš tokių – tarptautinės integracijos. Čia susikerta du interesai – išsaugoti šalies nepriklausomumą, suverenumą ir poreikis dalyvauti transnacionaliniuose integracijos procesuose, nes tai lemia kitas svarbias vertybes – saugumą, stabilumą ir ekonominę gerovę. Lietuvos Konstitucija jau išgyveno tris pakeitimus, kurie buvo būtini integracijos į Europos Sąjungą (toliau – ir ES) procese. Kaip konferencijoje „Konstitucija XXI amžiuje“ dar 2002 m. kalbėjo prof. A. Sakalas, minėtus pakeitimus lėmė objektyvios priežastys. Visų pirma - tai besikeičiantys visuomeniniai santykiai, vertybių skalė, institucinės reformos, ir antra - tai globalizacijos ir integracijos procesai. „Iš jų svarbiausiu laikytinas būtinas mūsų teisės aktų suderinimas su Europos Sąjungos teise“.³ Taigi į šių teisės aktų gretas pateko ir Konstitucija. Šie įžanginiai žodžiai atskleidžia politinę poziciją. Apskritai kalbant, konstitucijos santykis su tarptautinėmis sutartimis ir Europos Sąjungos teise yra labai plačiai eskaluojama tema, nes ji labai glaudžiai susijusi su politiniais interesais ir procesais. Tą puikiausiai liudija nepavykę sutarties dėl Konstitucijos Europai ratifikavimo referendumai Prancūzijoje ir Airijoje. Bet, siekiant

¹ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija. // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p.7.

² Pumputis A. Konstitucija kaip simbolis ir kaip priemonė // Jurisprudencija, 2002, t. 30(22), p. 8, 9.

³ Sakalas A. Įžanginis žodis tarptautinėje konferencijoje „Konstitucija XXI amžiuje“ // Jurisprudencija, 2002, t. 30(22), p. 6.

sukurti funkcionuojančią sistemą, paremtą aiškiais principais, tampa aktualu suvokti ne tik vertybinius prioritetus, bet ir ieškoti teisinių šios problemos sprendimo būdų.

Iš čia ir kyla šio mokslinio darbo **problema** – kaip suderinti nacionalinę aukščiausią teisę su tarptautiniais interesais, kuriuos atspindi tarptautinės sutartys, kad būtų nepažeisti tarptautiniai įsipareigojimai ir išlaikytas konstitucijos viršenybe garantuojamas šalies suverenitetas?

Šios problemos aktualumas ypač išryškėjo atsiradus ir besivystant Europos Bendrijoms (toliau – EB) ir lėmė mokslinius svarstymus tiek užsienyje, tiek Lietuvoje. Vis tik reikia atkreipti dėmesį, kad dažnai tyrinėjimai apsiriboja atskirų susijusių klausimų nagrinėjimu, iš kurių dažniausias teisės hierarchijos klausimas, tačiau pasigendama gilesnių sisteminių tyrimų, kurie apimtų ryškiai išsiskiriančius konstitucinės teisės, tarptautinės ir Europos Sąjungos (toliau – ES) specialistų požiūrius bei teismų praktikas. Sistemškai šią problemą nagrinėjo vokiečių profesorius M Schweitzer⁴, taip pat A. Albi.⁵ Lietuvoje šios problemos naujumas dar nesuteikė progų gilesniems tyrimams. Konstitucijos santykio su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise problemą tyrinėjo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – LRKT) teisėjai, profesoriai J. Žilys⁶, E. Jarašiūnas⁷, E. Kūris⁸, S. Stačiokas⁹, o taip pat tarptautinės teisės tyrėjai, profesoriai V. Vadapalas¹⁰, S. Katuoka¹¹, šia tema buvo organizuojama keletas konferencijų ir seminarų („Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija“ Vilnius, 1999 m.; į Europos Sąjungą ir Konstitucija, 2000 m.; „Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė“, 2004 m.).

Tačiau mokslininkams svarstant teorinius problemos sprendimus, teismams teko priimti sprendimus taip formuojant precedentus, oficialiąją doktriną. Teisės taikymas yra teisinės tikrovės reiškiny, gyvoji teisė, todėl teismų sprendimai daugeliu atvejų yra svarbesni net ir už pačias teisinės normas, nes lemia patį teisės taikymą.

Taigi temos aktualumą be jau minėtų priežasčių lėmė ir poreikis išanalizuoti bei apibendrinti konstitucinę jurisprudenciją. Dėl šių priežasčių tyrimo **objektu** pasirinktas tiek pačios konstitucijos kaip dokumento, tiek ir konstitucinės jurisprudencijos santykis su tarptautinėmis sutartimis bei ES pirmine ir antrine teise. Pats santykis šiame darbe bus suprantamas tiek kaip

⁴ Schweitzer M. Staatsrecht III Staatsrecht Völkerrecht Europarecht, 9., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 2008.

⁵ Albi A. Supremacy of EC law in the New Member States bringing Parliaments into the Equation of ‘Co-operative Constitutionalism’ // European Constitutional Law Review, 2007, Nr. 3.

⁶ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13).

⁷ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004.

⁸ Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją // Teisė, 2004, Nr. 50.

⁹ Stačiokas S. Tarptautinės teisės ir konstitucijos sąveika // Konstitucinis teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1995.

¹⁰ Vadapalas V. Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1998.

¹¹ Katuoka S. Tarptautinės sutartys ir Lietuvos valstybė // Jurisprudencija, 2002, t. 30(22).

konstitucijų ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės sąveika, tiek ir kaip konstitucinių teismų bei tarptautinių teismų jurisprudencijų sąveika.

Siekiant tikslumo, svarbu pabrėžti, jog šiame darbe žodis „sąveika“ bus naudojamas kaip žodžio „santykis“ sinonimas, siekiant pabrėžti procesinę, dinaminę šio žodžio reikšmę.

Konstitucijos požiūriu Europos Sąjunga vis tik yra tarptautinės sutarties pagrindu veikianti Europos valstybių organizacija.¹² Tačiau ES teisė dėl savo specifiškumo, kuris bus aptartas darbe, nutolo nuo tarptautinių sutarčių, todėl jos santykis su konstitucija bus nagrinėjamas atskirai, siekiant detaliau atskleisti jos problematiką.

Šio mokslinio tiriamojo darbo **tikslas** (iškeltos problemos pagrindinė idėja) yra įrodyti, kad konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei konstitucijos ir ES teisės santykis yra dinamiškas, jį galima apibūdinti kaip abipusę sąveiką. Tam, kad šis tikslas būtų pasiektas, bus sprendžiami šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti konstitucijos santykio su tarptautinių sutarčių teise ir ES teise problemą.
2. Atskleisti konstitucijos santykį su tarptautinių sutarčių teise ir ES teise kaip skirtingų teisinių sistemų abipusę sąveiką.
3. Nustatyti, kaip vyksta konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės sąveika, kokie būdai ir koncepcijos taikomos derinant konstituciją su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise. Nustatyti, kokios pozicijos laikosi ir kokią praktiką šiuo klausimu taiko skirtingos Europos šalys ir Lietuva.
4. Nustatyti konstitucinės justicijos vaidmenį ir praktiką konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės sąveikoje.

Siekdami įgyvendinti darbo tikslą ir išspręsti iškeltus uždavinius, naudosime šiuos teorinius ir empirinius tyrimo **metodus**: istorinį, apibendrinimo, analizės, sisteminės analizės, dokumentų analizės, loginį – analitinį.

Istorinis metodas padės atskleisti konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei konstitucijos ir ES teisės sąveikos raidą.

Apibendrinimo metodas bus naudojamas apibendrinant tiriamuoju klausimu išnagrinėtą literatūrą bei teismų praktiką. Remiantis šiuo metodu, bus išskiriami teisės mokslininkų suformuotų pozicijų skirtumai ir teisminės praktikos skirtumai.

Analizės metodas bus pasitelktas analizuojant surinktą literatūrą bei išskiriant atskirus konstitucijos santykio su tarptautine ar ES teise bruožus.

¹² Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 13, 14.

Sisteminės analizės metodas suteiks galimybę įvertinti skirtingų teisės sistemų ir skirtingų doktrinų teiginius, analizuojant Lietuvos ir užsienio mokslines publikacijas.

Dokumentų analizės metodas bus naudojamas tiriant Lietuvos ir užsienio šalių konstitucijas, įstatymus, taip pat LRKT, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Teisingumo Teismo sprendimus.

Loginis – analitinis metodas padės susisteminti surinktą informaciją bei pateikti pagrįstas ir išsamias išvadas.

Darbe bus stengiamasi pateikti skirtingų mokslininkų nuomones, ir atskleisti konstitucinių teismų bei Europos tarptautinių teismų praktiką. Atsižvelgdami į suformuotą mokslinio tiriamojo darbo tikslą, didesnę dėmesį skirsime konstitucinių teismų praktikai.

Įvertinus faktą, kad konstitucija Lietuvoje yra suprantama ne tik kaip pats Konstitucijos tekstas ir konstitucinės sutartys, esančios konstitucijos sudedamąja dalimi, bet ir kaip Konstitucinio teismo praktika, siekiant nuosekliai, logiškai ir įvairiapusiškai išanalizuoti temą bei išlaikyti vieningą darbo **struktūrą**, pirmojoje dalyje analizuosime konstitucijos (kaip dokumento) santykį su tarptautinėmis sutartimis ir atskirai konstitucijos santykį su ES teise. Antrojoje darbo dalyje nagrinėsime konstitucinės justicijos santykį su tarptautinėmis sutartimis, ES teise, o taip pat ir Europos tarptautinių teismų jurisprudencija.

1. Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės santykio problema

Pradedant nagrinėti konstitucijos ir tarptautinių sutarčių teisės bei ES teisės santykį, šiame skyriuje apibrėšime, kaip siejasi tautos suvereniteto klausimas su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise.

Kiekvienos demokratinės valstybės konstitucijoje yra įtvirtinta, jog valstybės suverenitetas kyla iš tautos. Kiekviena tauta per savo suverenias galias lygiateisiškai gali įgyvendinti savo valią. Taigi tautos suverenitetas yra visa ko pagrindas. O konstitucija yra tautos suvereniteto patvirtinimas. Tautos suvereniteto suvokimas yra pagrindas pradedant nagrinėti konstitucijos santykį su tarptautine ir ES teise.

Kaip ir rašo prof. S. Stačiokas – pačia bendriausia (filosofine) prasme tarptautinės teisės ir konstitucijos sąveika yra suverenumo ir tarpusavio priklausomumo (interdependent) problema.¹³ Nuo to, kaip suvoksime suvereniteto ir nepriklausomybės santykį, labai priklausys atsakymas į tai, ar iš viso galima derinti suverenumą ir integralumą (tarpusavio priklausomumą). Tačiau svarbiausia yra suprasti, kad integracija negalima be suvereniteto, nes:

1. Tarptautinėje integracijoje gali dalyvauti tik nepriklausomos valstybės, kitaip integracija būtų prievartinė, o ne demokratinė.
2. Tarptautinėje integracijoje gali dalyvauti, tik valstybės, turinčios tautos suverenią vadžią, nes tik tokiu atveju jos gali realiai ir lygiateisiškai atstovauti tautai (valstybei) tarptautinėse institucijose. Ši valdžia turi būti teisėta, stabili, turėti tarptautinį pripažinimą.
3. Tarptautinėje integracijoje gali dalyvauti tik demokratiškai suformuota ir demokratiškai funkcionuojanti valdžia, nes tik tokia valdžia gali atstovauti tikriems tautos interesams.
4. Tarptautinėje integracijoje gali dalyvauti tik valdžia, pripažįstanti tarptautinės teisės ir konstitucinę lyginamosios teisės vertybes, nes tik tokia valdžia gali laiduoti žmogaus teises ir laisves.
5. Pagal visa tai galima įvertinti šalies konstitucionalizmo lygį, kitaip sakant, nustatyti, ar šalis yra teisinė valstybė, ar joje įgyvendinamas teisės viešpatavimas (angl. rule of law). Tačiau šis principas turi vyrėti ir tarptautinėje teisėje.
6. Tai, kad teisės viešpatavimo principas turi vyrėti ir tarptautinėje teisėje, suponuoja būtinumą pabrėžti valstybių – tarptautinės integracijos dalyvių

¹³ Stačiokas S. Tarptautinės teisės ir konstitucijos sąveika // Konstitucinis teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1995, p. 39.

lygiateisiškumą, nepriklausomai nuo jų dydžio, ekonominės ir karinės galios, istoriškai susiformavusios politinės įtakos.¹⁴

H. Kelzenas rašė: „Jeigu atskiros valstybės teisėtvarkos galiojimo pagrindu pripažįstama kokia nors tarptautinės teisės pozityvioji norma, ją lyginant su valstybės konstitucija, pagrindinės normos problema lyg ir pasikeičia, nes tada valstybės teisėtvarkos galiojimo pagrindu tampa jau ne postuluojuama, bet faktiškai nustatyta tarptautinės teisės norma“.¹⁵

M. Riomeris rašė: „Teisiniame gi nelanksčios konstitucijos režime visi įsteigtosios valdžios organai, tad ir tie, kurie turi galios sudaryti sutartis su svetimomis valstybėmis daryti, tegali teisėtai veikti tik konstitucijos nuostatų ribose, tad jokių būdu įgalioti ir negali susitarti kuo nors priešingu konstitucijai ir laužančiu jos nuostatus, o jei tuo susitarė, tai tas savaime yra neteisėta, kaip padaryta atstovo, išėjusio iš mandato ribų“.¹⁶

Tačiau prof. E. Jarašiūnas pažymi, kad suvereniteto problemas nagrinėjantys autoriai yra linkę pabrėžti, kad suvereniteto sąvoka labiau išreiškia valstybės valdžios pobūdį nei jos turinį, kad ji reiškia vienos valstybės nepavaldumą kitai valstybei, kad valstybės valdžios institucijų įgaliojimų perleidimas viršvalstybinėms institucijoms, kurios sukurtos siekiant užtikrinti bendrus, bet ne kokios nors kitos valstybės interesus, negali būti laikomas suvereniteto ribojimu.¹⁷

Vis tik Europos integracijos plėtra, kiekybiniai ir kokybiniai šio proceso pokyčiai daro įtaką ir nacionalinėse konstitucijose, ir Bendrijos teisėje suformuluotų sąvokų turiniui. Turinio evoliucijos dinamika, susijusi su potencialu aiškinti konstitucijų ir Bendrijos teises sąvokas (institutus, normas), daro abipusį poveikį šioms dviem teisinėms sistemoms, o tai savo ruožtu skatina greitesnę nei kitais abipusio teisinių sistemų poveikio atvejais sąvokų reikšmės evoliuciją. Tai reiškia, kad „sąvokų reikšmės bendrijos“ ieškojimų procese padidintas evoliucijos sureikšminimas gali padėti lengviau pastebėti tokius (paslėptus) teisinių sistemų (dviejų sistemų teisinių normų) santykius, kurie atskleidžia arba tariamą konfliktą (koliziją), arba tokį jo lygį, kuris remiantis Bendrijos teisės interpretacija ir pagarba valstybės konstituciniam tapatumui, leidžia pamatyti vertybę, esančią tariamos kolizijos pagrindu.¹⁸

Negalima užsimerkti ir tvirtinti, kad stojimo sutarties ratifikavimas visiškai nepakeitė įstojusios į ES valstybės konstitucinio turinio ir funkcijų sampratos. Be formalaus konstitucijos

¹⁴ Stačiokas S. Tarptautinės teisės ir konstitucijos sąveika // Konstitucinis teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1995 m., p. 40.

¹⁵ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p.49.

¹⁶ Römeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Fotografuotas leidinys, Vilnius, 1994, p. 141, 142.

¹⁷ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija. // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 21.

¹⁸ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 65.

turinio pakeitimo, esama taip pat esminių ir labai didelių pokyčių. O tai reiškia, kad aiškinant konstitucijos normas ir institutus negalima neatsižvelgti į stojimo sutarties implikacijas.¹⁹

2. Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos sąveika su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise

Pradedant nagrinėti konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės sąveikos nagrinėjimą, svarbu nusistatyti, kas sudaro pačią konstituciją. Šis klausimas aktualus, nes nuo to, kaip suvoksime konstituciją, priklausys ir pats nagrinėjimo turinys. Pagal šiuo metu Lietuvoje vyraujančią doktriną, Konstitucija suvokiama ne tik kaip jos tekstas ir konstituciniai įstatymai, kurie yra sudedamoji konstitucijos dalis, bet ir kaip LRKT nutarimai, t.y. oficialioji konstitucinė doktrina. Tiesa, vis dar tęsiasi diskusijos ar tikrai LRKT nutarimas yra konstitucinės teisės šaltinis ir kokią galią jis turi, tačiau tai nėra šio darbo objektas. Kaip teigia E. Jarašiūnas, „LRKT nutarimuose dėstoma konstitucinė doktrina „pratęsia“ konstitucinį reguliavimą, atskleidžia jo turinį“.²⁰ Tiesa, įvairiose šalyse, konstitucinių teismų sprendimai turi skirtingą galią ir reikšmę, tačiau jie neabejotinai formuoja tam tikrą doktriną ir konstitucinio reguliavimo suvokimą, taigi vienaip ar kitaip iš ties „pratęsia“ konstitucinį reguliavimą. Konstitucinių teismų sprendimų svarbą pabrėžė ir EŽTT savo sprendimuose remdamasis ne tik nacionalinėmis konstitucijomis bet ir konstitucinių teismų sprendimais. Todėl šiame darbe stengsimės atskleisti neabejotiną konstitucinės jurisprudencijos įtaką formuojant santykį tarp konstitucinio ir tarptautinio reguliavimo, kitaip tariant, konstitucinės jurisprudencijos sąveiką su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise bei nacionalinės konstitucinės jurisprudencijos sąveiką su Europos tarptautinių teismų jurisprudencija.

2.1. Konstitucijos sąveika su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise

2.1.1. Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių sąveika

Šioje dalyje sieksime apibrėžti vyraujančias teorijas ir konstitucinių teismų praktiką apibrėžiant konstitucijos ir tarptautinių sutarčių santykį. Stengiantis visapusiškai išnagrinėti temą, bus pateikiama ne tik konstitucinės teisės, bet ir tarptautinės teisės doktrina.

¹⁹ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 65.

²⁰ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 14.

Taigi pirmiausiai reikia pabrėžti tai, kad laikantis klasikinio požiūrio, konstitucijos ir tarptautinių sutarčių santykis yra dviejų skirtingų teisės sistemų – nacionalinės ir tarptautinės sąveikos problema. Dėl šios priežasties tikslinga apibrėžti tarptautinės teisės doktrinos išskiriamas koncepcijas – dualistinę ir monistinę.

Pagal monistinę doktriną egzistuoja tiesioginė tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės sąveika, todėl tarptautinės teisės normos nereikalauja jokių specialių vidaus teisės aktų priėmimo, t.y. transformacijos į vidaus teisę. Vienas žymiausių dvidešimtojo amžiaus teisininkų austras H. Kelzenas, sukūręs mokymą apie „grynąją teisę“, tarptautinės ir vidaus teisės normas suveda į bendrą sistemą. Remdamasis „pagrindinės normos“ (vok. Grundrecht) idėja, H. Kelzenas teigė: „Jeigu valstybės teisėtvarkos galiojimo pagrindas yra kokia nors tarptautinės teisės norma, reiškia, kad tarptautinė teisėtvarka suprantama kaip viršesnė valstybės teisėtvarkos atžvilgiu, ir, suprantama, kaip aukščiausia ir suvereni teisėtvarka. Jeigu valstybės, t.y. valstybių teisėtvarkos, vis dėl to vadinamos „suvereniomis“, šis „suverenitetas“ gali reikšti tik tai, kad valstybių teisėtvarkos pavaldžios tik tarptautinei teisėtvarkai arba tai, kad valstybės tiesiogiai yra tarptautinės teisės bendrijos“.²¹ Šiuolaikinėje doktrinoje išskiriamos dar kelios monizmo pakraipos, tai :

1. Monizmas su tarptautinės teisės primatu, kuris dar skaidomas į radikalų monizmą ir nuosaikųjį monizmą.
2. Monizmą su nacionalinės teisės primatu.²²

Pagal dualistinę doktriną tvirtinama, kad tarptautinės ir nacionalinės teisės sistemos yra atskiros, jos reguliuoja iš esmės skirtingus santykius. Manoma, kad tarptautinės teisės subjektai yra suverenios valstybės, o vidaus teisės teisės subjektai ir objektai iš esmės yra kitokio pobūdžio. Pagal dualistinę koncepcijos sampratą tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo valstybė ir kurios nustatyta tvarka įsigaliojo, yra vidaus teisės sudėtinė dalis. Jeigu tarp valstybės sutartyse suformuluotų normų ir valstybės vidaus teisės normų kiltų prieštarų, jos būtų sprendžiamos kaip teisės kolizijų problema. Jeigu valstybė atsisakytų vykdyti tarptautine sutartimi prisiimtas pareigas, aišku kiltų valstybės atsakomybės klausimas, kuris būtų sprendžiamas pagal tarptautinės teisės taisykles.²³ Dualizmas taip pat skirstomas į:

1. Radikalųjį dualizmą, teigiantį, kad tarptautinė ir nacionalinė teisė egzistuoja dviejose visiškai savarankiškose sferose, dėl to tarp jų negali būti jokių konfliktų, tačiau turi būti sąlyčio taškų.

²¹ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p.48.

²² Schweitzer M. Staatsrecht III Staatsrecht Völkerrecht Europarecht, 9., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 2008, p. 11.

²³ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p.48

2. Nuosaikų dualizmą, teigiantį, kad tarptautinės ir nacionalinės teisės sistemose yra tarsi du ratai, kurie iš dalies persidengia, o persidengiančias sritis padeda reguliuoti kolizinės normos.²⁴

Į klausimą, kuri teorija yra geresnė ar teisingesnė, atsakyti negalima. Radikalios teorijos ir teorijos su nacionalinės teisės primatu nebėra atstovaujamos. Tarptautinės teisės viršenybė prieš vidaus teisę konstitucionalizuota daugelio pasaulio valstybių konstitucijose.²⁵ Pvz., Austrijos konstitucijos 9 str. įtvirtinta, kad visuotinės pripažintos tarptautinės teisės taisyklės galioja kaip sudedamoji valstybės teisės dalis.²⁶ Atrodo, jog praktikoje vyrauja dualistinis požiūris, kai tarptautinė ir nacionalinė teisė laikomos skirtingomis sistemomis ir dėl to reikalaujama, kad tarptautinės normos būtų inkorporuotos nacionaliniu lygmeniu.²⁷

Vertinant dualistinę ir monistinę doktrinas, taip pat jų sandūroje iškylančias problemas, pastebima, kad šiuolaikiniame pasaulyje tiesiog nėra prielaidų užtikrinti ar pagrįsti tarptautinės teisės ir vidaus sistemų uždarumą, izoliavimą viena nuo kitos.

Vis tik, kaip teigia prof. J. Žilys, tarptautinės teisės ir konstitucijos santykis yra daug sudėtingesnis, nei dviejų teisės sistemų derinimo problema.²⁸ Daugelio konstitucijų tekstuose yra nustatyta, kaip turėtų būti sprendžiamos tarptautinės teisės aktų ir konstitucijų sandūrų problemos, ir ši tendencija vis ryškėja. Pvz., Estijos Konstitucijos 123 str. 1 dalyje pabrėžiama, kad Estijos Respublika nesudaro tarptautinių sutarčių, kurios prieštarauja Konstitucijai. Prancūzijos Konstitucijos 54 str. numatyta, kad Konstitucinei taryba paskelbus apie tarptautinio įsipareigojimo nuostatos prieštaravimą Konstitucijai, leidimas ją ratifikuoti arba jam pritarti gali būti duotas tik pakeitus Konstituciją. Panaši nuostata yra įtvirtinta ir Ispanijos Konstitucijoje. Tačiau yra šalių, tolių kaip, pvz., Vokietija, kurios Pagrindiniame įstatyme nėra nustatyto aiškaus santykio, o ir Federalinis Konstitucinis Teismas ilgą laiką tylėjo šiuo klausimu ir tik vėliau pateikė tokį išaiškinimą: „Pagal esantį Federalinio Konstitucinio Teismo teisės aiškinimą, galima manyti, kad sutarčių įstatymai, kurie pažeidžia konstituciją per sutartį, kurią jie ratifikuoja, įpareigoja pagal tarptautinę teisę. Tokiu atveju valstybė, viena vertus, yra įpareigota įgyvendinti pasirašytą sutartį, tačiau ji taip pat gali turėti pareigą panaikinti susidariusią priešingą konstitucijai situaciją, kiek tai yra įmanoma. Įstatymų leidėjas yra įpareigotas išnaudoti visas galimybes, kad išlygintų situaciją ir

²⁴ Schweitzer M. Staatsrecht III Staatsrecht Völkerrecht Europarecht, 9., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 2008, p. 12, 13.

²⁵ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p.48.

²⁶ Schweitzer M. Staatsrecht III Staatsrecht Völkerrecht Europarecht, 9., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 2008, p. 12, 13.

²⁷ Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas, Vilnius, 2000, p. 97.

²⁸ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p.50.

išpildytų abiejų teisės sistemų reikalavimus“.²⁹ Pagrindinio įstatymo 25 str. yra nustatyta, kad net ir bendrosios tarptautinės teisės taisyklės yra sudėtinė federalinės teisės dalis ir turi viršenybę prieš įstatymus ir federacijos gyventojams tiesiogiai sukuria teises ir pareigas.³⁰ Kaip teigia prof. M. Schweizer, toks reguliavimas yra panašus į monizmą, tačiau kadangi tarptautinė teisė čia traktuojama kaip atskira teisės šaka, kurios normas reikia tokiu būdu integruoti į teisės sistema, tai jau yra dualistinis požiūris. Apskritai Vokietijos Federacijos Pagrindiniame įstatyme ir atskirų žemių konstitucijose santykis su tarptautine teise nėra nustatytas tiesiogiai *expressis verbis*, jis interpretuojant drauge su kitais straipsniais (Pagrindinio įstatymo 23 ir 24 str.) gali būti suvokiamas kaip konstitucijos leidėjo požiūris, bet ne kaip saistantis reguliavimas.³¹

1990 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo akte „Dėl Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo“ skelbiama: „Lietuvos valstybė pabrėžia savo ištikimybę visuotinai pripažintiems tarptautinės teisės principams, pripažįsta sienų neliečiamumą, kaip jis suformuluotas 1975 metų Europos saugumo ir bendradarbiavimo pasitarimo Helsinkyje Baigiamajame akte, garantuoja žmogaus, piliečio ir tautinių bendrijų teises“. Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo Aktas vertintinas kaip svarbiausias dvidešimtojo amžiaus pabaigos Lietuvos konstitucinės teisės šaltinis. Vėlesnis Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas besąlygiškai rėmėsi šiuo Aktu, jo nuostatos buvo išplėtos politinėje ir teisinėje veikloje. Aktas buvo pagrindas sudarant Konstituciją.³²

Nuo bendrojo politinio deklaravimo apie tarptautinės teisės principų gerbimą netrukus buvo pereita prie konkrečių tarptautinės teisės aktų. Vieną svarbesnių pareiškimų Aukščiausioji Taryba – Atkuriamasis Seimas padarė 1991 m. sausio 29 d. Jame jau buvo pabrėžiama, kad Lietuvos Respublika gerbs ir sąžiningai vykdys visus tarptautinius įsipareigojimus, kuriuos nustato šios sutartys: Suvienytų Tautų Organizacijos įstatymai, 1961 m. balandžio 18 d. Vienos konvencijos dėl diplomatinių santykių; 1963 m. balandžio 24 d. Vienos konvencijos dėl konsulinių santykių; 1969 m. gruodžio 16 d. Konvencija dėl specialiųjų misijų; 1973 m. gruodžio 14 d. Konvencija dėl baudimo už nusikaltimus, įvykdytus prieš asmenis, kurie naudojami tarptautine apsauga, taip pat diplomatinius agentus; 1974 m. kovo 14 d. Vienos konvencija dėl valstybių atstovavimo jų santykiuose su universaliomis tarptautinėmis organizacijomis.

1991 – 1992 metais buvo priimti svarbiausi įstatymai, reguliuojantys tarptautinių sutarčių sudarymo tvarką, užsieniečių teisinį statusą, imigravimo ir emigravimo procedūras,

²⁹ Schweitzer M. Staatsrecht III Staatsrecht Völkerrecht Europarecht, 9., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 2008, p. 15.

³⁰ Vokietijos Federacijos pagrindinis įstatymas // Užsienio šalių konstitucijos [mokomasis leidinys], Vilnius, 2004, p. 50.

³¹ Schweitzer M. Staatsrecht III Staatsrecht Völkerrecht Europarecht, 9., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 2008, p. 16.

³² Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p. 55.

pagrindai, kuriais siekiama suartinti Lietuvos teisinę sistemą su tarptautine teisėtvara. Esminė nuostata yra įtvirtinta Konstitucijos 153 straipsnyje. Jame skelbiamą: „Lietuvos Respublika, įgyvendindama užsienio politiką, vadovaujasi visuotinai pripažintais tarptautinės teisės principais ir normomis, siekia užtikrinti šalies saugumą ir nepriklausomybę, piliečių gerovę ir pagrindines jų teises ir laisves, prisideda prie teise ir teisingumu pagrįstos tarptautinės tvarkos kūrimo“. Iš citatos logiškai išplaukia kita norma: „Tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Šiame kontekste svarbus ir teisinės valstybės siekis, deklaruojamas Konstitucijos preambulėje.³³

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 str. 3 dalyje nustatyta, kad tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis. Pagal Konstitucijos 138 str. 1 dalį Seimas ratifikuoja ar denonsuoja šias Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis: 1) dėl Lietuvos Respublikos valstybės sienų pakeitimo; 2) dėl politinio bendradarbiavimo su užsienio valstybėmis, tarpusavio pagalbos, taip pat su valstybės gynyba susijusias gynybinio pobūdžio sutartis; 3) dėl atsisakymo naudoti jėgą ar grasinti jėga, taip pat taikos sutartis; 4) dėl Lietuvos Respublikos ginkluotųjų pajėgų buvimo ir jų statuso užsienio valstybių teritorijose; 5) dėl Lietuvos Respublikos dalyvavimo universaliose tarptautinėse organizacijose bei regioninėse tarptautinėse organizacijose; 6) daugiašales arba ilgalaikes ekonomines sutartis. Minėtojo Konstitucijos 138 str. 2 dalyje nustatyta, kad įstatymuose, taip pat tarptautinėse sutartyse gali būti numatyti ir kiti atvejai, kai Seimas ratifikuoja Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis. Štai 1999 m. birželio 22 d. Tarptautinių sutarčių įstatymo 7 straipsnyje nustatyta, kad turi būti ratifikuojamos ir sutartys dėl užsienio valstybių kariuomenės vienetų buvimo ir jų statuso Lietuvos Respublikos teritorijoje bei tarptautinės sutartys, nustatančios kitokias teisės normas negu galiojantys Lietuvos Respublikos įstatymai. Paprastai tariant, Lietuvoje turi būti ratifikuojamos visos tarptautinės sutartys, nes „Lietuvos Respublikos ministerijų ar Vyriausybės įstaigų bei kitų valstybės institucijų vardu ir pagal jų kompetenciją sudaromi atitinkamomis užsienio valstybių ar organizacijų institucijomis susitarimai nėra Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys. Jų rengimo bei sudarymo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Šios sutartys registruojamos atskirame registre, kurio tvarkytoja yra Užsienio reikalų ministerija“ (Tarptautinių sutarčių įstatymo 1 str. 2 dalis)³⁴. Taigi ratifikuotos tarptautinės sutartys Lietuvoje yra nacionalinės teisinės sistemos dalimi. Tačiau kokią hierarchinę poziciją teisės aktų sistemoje užima šios sutartys? Dar 1995 m. spalio 17 d. nutarime LRKT pažymėjo, kad Seimo ratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią. Tarptautinių sutarčių įstatymo 11 str. 2 dalyje nustatyta, kad jei įsigaliojusi

³³ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p. 56.

³⁴ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Žin., 1999, Nr. 60-1948.

ratifikuota Lietuvos Respublikos sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios susitarimo įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos. Šia prasme tarptautinės sutartys turi prioritetą prieš nacionalinius įstatymus. Kita vertus, LRKT yra išrutuliojęs Konstitucijos viršenybės visų kitų teisės aktų atžvilgiu principą. 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime LRKT pažymėjo, kad Konstitucijos viršenybės principas yra įtvirtintas Konstitucijos 7 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad negalioja joks įstatymas ar kitas aktas, priešingas Konstitucijai; šis principas taip pat yra įvairiais aspektais įtvirtintas Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, 6 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas, 6 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad kiekvienas savo teisę gali ginti remdamasis Konstitucija, 30 str. 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą, 102 str. 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad LRKT sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams, 110 str. 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, ir kt.³⁵

Pasak LRKT, Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausiąją – vietą, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai. Šiuo atžvilgiu Konstitucijoje įtvirtintas Konstitucijos viršenybės principas yra neatsiejamai susijęs su konstituciniu teisinės valstybės principu – universaliu konstituciniu principu, kuriuo grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija. Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas.³⁶ Reikia atkreipti dėmesį, jog teisinės valstybės arba, kitaip tariant, teisės valdymo pagrindo (angl. rule of Law) principas yra ir Europos plačiąja prasme bei ES teisinės erdvės esminis principas.

1991 m. gegužės 21 d. Parlamentas priėmė įstatymą „Dėl tarptautinių sutarčių Lietuvos Respublikos teisėje“. 1992 m. priėmus Konstituciją atsirado pagrindas suabejoti šio įstatymo konstitucingumu. Lietuvos Respublikos Vyriausybė paprašė LRKT ištirti atitikties Konstitucijai klausimą: ar Lietuvos Respublikos 1991 m. gegužės 21 d. įstatymo „Dėl Lietuvos

³⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-09-15.

³⁶ Stačiokas S. Įstatymų ir administracinių aktų teisminė kontrolė Europos integracijos kontekste // Estijos, Latvijos, Suomijos ir Švedijos konstitucinių, aukščiausiųjų ir aukščiausiųjų administracinių teismų kasmetinis seminaras [seminaro medžiaga], Vilnius, 2003, p. 1-3.

Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio 4 dalis ir 12 straipsnis neprieštarauja Konstitucijai, pagal kurią visos „Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys turi Lietuvos Respublikos teritorijoje įstatymo galią“. Tuo tarpu Konstitucijos 138 str. 3 dalis nustato, kad „tarptautinės sutartys, kurias ratifikavo Lietuvos Respublikos Seimas, yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis“. Taigi 1991 m. įstatymo nuostatos, perimant tarptautinius įsipareigojimus nacionalinėje teisėje, suteikdavo įstatymo galią nediferencijuojant ratifikuotų ir neratifikuotų sutarčių. LRKT 1995 m. spalio 17 d. nutarime diferencijavo tarptautinių sutarčių galias nacionalinėje teisėje išskirdamas ratifikuotų ir neratifikuotų tarptautinių sutarčių galias nacionalinėje teisėje. LRKT nuomone, ratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią, neratifikuotų tarptautinių sutarčių galia nacionalinėje teisėje buvo prilyginta poįstatyminiams aktams.³⁷ Tokia padėtis tęsėsi iki 1999 m. birželio 22 d. kuomet buvo priimtas naujas tarptautinių sutarčių įstatymas. Įstatymų leidėjas patikslino įstatymo dėl tarptautinių sutarčių 11 straipsnį pagal LRKT nutarimo išaiškinimą nustatydamas, jeigu įsigaliojusi ratifikuota Lietuvos Respublikos tarptautinė sutartis nustato kitokias normas negu Lietuvos Respublikos įstatymai, kiti teisės aktai, galiojantys šios sutarties sudarymo metu arba įsigalioję po šios sutarties įsigaliojimo, taikomos Lietuvos Respublikos tarptautinės sutarties nuostatos.³⁸

Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatyme numatyta, kad tarptautinių sutarčių tikslingumo klausimą per tarptautinės sutarties atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai sprendžia be Prezidento, Vyriausybės arba jos pavedimu Užsienio reikalų ministerija. Turint omenyje, kad įstatyme, palyginti su Konstitucija, subjektų kiekis išplėstas, gali kilti tarptautinių sutarčių įstatymo atitikties Lietuvos Respublikai Konstitucijai klausimas. Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad taikant Tarptautinių sutarčių įstatymo 3 ir 4 str. nuostatas Lietuvos Respublikos teisės aktai nekonkretizuoja, kaip tarp valstybės institucijų bei pareigūnų paskirstoma kompetencija sprendžiant sutarčių iniciatyvos ir tikslingumo klausimus.

LRKT nutarime šiuo klausimu buvo pažymėta, kad pagal Konstituciją tik įstatymų leidėjas ratifikuodamas gali spręsti, kuris tarptautinės teisės aktas yra Lietuvos Respublikos teisinės sistemos sudedamoji dalis, turinti įstatymo galių. Seimas turi įstatymų leidybos teisę ir jokiai kitai valstybės valdžios institucijai įstatymų leidyba nėra skiriama. Taigi teiginys „turi įstatymo galią“ yra taikomas ir Seimo ratifikuotoms sutartims. Be abejonės, galima sutikti su teisine ir logine LRKT argumentacija, nusakančia Seimo ratifikuotų tarptautinių sutarčių teisinę galią Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.³⁹ Vėliau LRKT taip pat nustatė ir tarptautinių sutarčių bei Konstitucijos santykį. Savo 2006 m. kovo 14 d. nutarime LRKT nurodė, jog tarptautinių sutarčių

³⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-09-15.

³⁸ Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Žin., 1999, Nr. 60-1948.

³⁹ Katuoka S. Tarptautinės sutartys ir Lietuvos valstybė // Jurisprudencija, 2002, t. 30(22), p. 117.

pirmenybė principas taikomas esant kolizijai su visais nacionaliniais teisės aktais, „išskyrus pačią Konstituciją.“ Taigi LRKT įtvirtino Konstitucijos viršenybės prieš tarptautinę teisę principą.

Kalbant apie tarptautinių sutarčių ir konstitucijos sąveiką, svarbu ne tik formalusis jų kaip konstitucinės ir tarptautinės teisės šaltinių sąveikos aspektas, tačiau jų turinio sąveika. Šiuo atveju svarbu ne vieno ar kito teisės akto viršenybė, bet jų normų, turinio sąlygotumas. Nors kai kurių valstybių konstitucijos ir teismų praktika griežtai skiria tarptautinę ir vidaus teisę, o kitų valstybių yra pripažįstama savaiminio ratifikuotų tarptautinių sutarčių tapimo nacionalinė teisės sistemos dalimi doktrina, tačiau negalime paneigti konstitucijų ir tarptautinių sutarčių turinių sąveikos, kuri XX a. tapo itin ryški. Pvz., kai kurių šalių, tokių kaip JAV ar Prancūzijos konstitucijų ir konstitucinių aktų, tokių kaip Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (1789 m.) idėjos tapo įkvėpimo šaltiniu kuriant tarptautinius teisės aktus, skirtus reglamentuoti tarptautinę žmogaus teisių apsaugą. O vėliau šie tarptautiniai teisės aktai tapo įkvėpimo šaltiniu šalims, dar tik kuriančioms savo konstitucijas. Akivaizdus tokios sąveikos pavyzdys yra ir Lietuvos Respublikos Konstitucija. E. Kūris atkreipia dėmesį, jog „Konstitucijos straipsniai, įtvirtinantys žmogaus teises, kai kur pažodžiui ar beveik pažodžiui kartoja Jungtinių Tautų žmogaus teisių deklaracijos, Politinių ir pilietinių teisių bei Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktų, Europos Tarybos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos formuluotes“.⁴⁰ „Rytų Europos valstybėms, turinčioms gana naujas konstitucijas, atrodė savaimė suprantama, kad pradėti reikia nuo konstitucijos kūrimo, nes Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika buvo svarbūs įkvėpimo šaltiniai. Jų įtaka nustatant Estijos, Latvijos ir Lietuvos žmogaus teisių sąrašus buvo nemaža, nors ir skyrėsi apimtimis ir būdais. Estijos Konstitucija (1992 m.) turi keletą straipsnių, kurie savo terminologija yra artimi Europos žmogaus teisių konvencijai, o štai Lietuvos Konstitucija (1992m.) buvo kuriama labiau nepriklausomai, pastebi ir dr. Caroline Taube.⁴¹ Vis tik lyginamoji Lietuvos Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių konvencijos bei Visuotinės Žmogaus teisių deklaracijos analizė padeda atkleisti glaudų šių teisės aktų turinio ryšį. Prof. J. Žilys pastebi nemažai Konstitucijos ir šių tarptautinių teisės aktų panašumų. Konstitucijos 19 str. skelbiama „Žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymą“. Žmogaus teisių konvencijos 2 str. sakoma: „Kiekvieno asmens teisę į gyvybę saugo įstatymas“. Visuotinės Žmogaus Teisių Deklaracijos 3 str. rašoma: „Kiekvienas žmogus turi teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę“. Konstitucijoje įtvirtinta: „Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokia bausmės“. Žmogaus teisių konvencijoje ši teisė apibrėžiama taip: „Niekas negali būti kankinamas, su niekuo neturi būti

⁴⁰ Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją // Teisė, 2004, Nr. 50, p. 79.

⁴¹ Taube C. Konstitucinės jurisprudencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos tarpusavio sąveika // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2002, p. 201.

žiauriai, nežmoniškai ar žeminant jo orumą elgiamasi, ar jis baudžiamas“. Deklaracijos 5 str. sakoma: „Niekas negali būti kankinamas arba žiauriai, nežmoniškai žeminant jo orumą su juo elgiamasi ir jis baudžiamas.“ Konstitucijos 20 str.: „Žmogaus laisvė neliečiama. Niekas negali būti savavališkai sulaikytas arba laikomas suimtas. Niekam neturi būti atimama laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas“. Konvencijos 5 str. skelbiama: „Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvę ir saugumą. Niekam negali būti atimta laisvė kitaip, kaip šiais atvejais ir pagal įstatymo nustatytą tvarką“. Deklaracijos 9 straipsnyje įtvirtinta: niekas negali būti savavališkai areštuotas, suimtas ar ištremtas. Konstitucijos 31 str.: „Asmuo laikomas nekaltu, kol jo kaltumas neįrodytas įstatymo nustatyta tvarka ir pripažintas įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Konvencijos 6 str.: „Kiekvienas, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltė neįrodyta pagal įstatymą“. Deklaracijoje rašoma: „Kiekvienas žmogus, kaltinamas nusikaltimo padarymu, laikomas nekaltu tol, kol jo kaltumas bus nustatytas įstatymo tvarka viešo teismo nagrinėjimo metu, kur jam bus sudaromos visos būtinos gynybos garantijos“.⁴²

Taigi, kaip matome, kai kurios mūsų Konstitucijos nuostatos yra kone pažodžiui atkartotos vieno iš šių tarptautinių teisės aktų formuluotės. Ypač toks vidinis ryšys pastebimas su Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Ši ryši lėmė žmogaus pagrindinių teisių apsaugos internacionalizacijos ir universalizacijos šiandieninės tendencijos. Kaip rašo prof. E. Jarašiūnas – „Lietuvos Respublikos Konstitucijos teksto kūrėjams Konvencijos nuostatos buvo Europos tautų kolektyvinės patirties, universalių standartų, kurių būtina laikytis, įkūnijimas, juo labiau, kad nuo pirmųjų nepriklausomybės dienų buvo suvokiamas vienas valstybės uždavinys – įsilieti į demokratinių Europos šalių bendriją“. Todėl nacionalinių sprendimų paiešką ir lėmė Konvencijoje įtvirtinta vienokia ar kitokia pagrindinių teisių samprata.⁴³

Poskyrio apibendrinimas:

1. Šiuo metu grynios monizmo ar dualizmo teorijos nebėra atstovaujamos, nes šiuolaikiniame pasaulyje tiesiog nebeliko prielaidų užtikrinti ar pagrįsti tarptautinės teisės ir vidaus sistemų uždarumą, izoliavimą viena nuo kitos. Vyksta visiškai priešingas procesas – teisės sistemų susilieėjimas, kuomet nebelieka aiškių ribų.

⁴² Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p. 56.

⁴³ Jarašiūnas E. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Konstitucinio Teismo praktikoje // Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1999, p. 121.

2. Konstitucijų santykis yra sudėtingesnis už tiesiog nacionalinės ir tarptautinės teisės sistemų santykį, todėl valstybių konstitucijose pastebima tendencija užtikrinti nacionalinės teisės bei pačios konstitucijos santykį su tarptautinėmis sutartimis.
3. Lietuvos Respublikoje po nepriklausomybės atkūrimo buvo imamasi sureguliuoti tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykio klausimą, tačiau pirmieji teisės aktai neužtikrino racionalaus reguliavimo. Situacija pasikeitė priėmus Konstituciją ir įsikišus konstitucinei justicijai. Vėliau įstatymų leidėjui priėmus naują įstatymą, kuris nustatė, jog ratifikuotos tarptautinės sutartys turi įstatymo galią ir tik esant teisės aktų kolizijai turi pirmenybę prieš įstatymus. LRKT įtvirtino šią taisyklę, pabrėždamas, kad ji nėra taikoma kolizijos su konstitucija atveju.
4. Konstitucijų ir tarptautinių sutarčių sąveikos kontekste pastebima ir jų turinių sąveika – konstitucinis reguliavimas tapo pagrindu sukurti tarptautinio lygio teisės normas reguliuojančias tam tikrus klausimus, o vėliau šie teisės aktai įtakojo naujų konstitucijų turinius, todėl dažnai galime pastebėti tarptautinių sutarčių ir konstitucinių normų panašumą.

2.1.2. Konstitucijos ir ES teisės sąveika

Pradedant kalbėti apie ES teisės ir Konstitucijos sąveiką, pirmiausia reikia atskleisti ES teisės prigimtį ir jos skirtumą nuo tarptautinės teisės, nors ši teisė savo prigimtimi yra tarptautinė teisė, nes ES teisė yra sukurta valstybių, jos narių, sudarytų EB steigimo ir ES sutarčių pagrindu. Šios sutartys – tarpvalstybinių derybų, bet ne tautos visuotinės valios rezultatas. Minėtas sutartis valstybės narės yra ratifikavusios. Kad tai padarytų, jos privalėjo patikrinti, ar šios sutartys neprieštarauja konstituciniam reguliavimui.

Taip pat galima atkreipti dėmesį, jog „dabartinės Bendrijos modelis tebėra labiau linkęs į tarpvyriausybinių, o ne federacijos modelį, todėl pati teisinė jo sistema išlieka iki tam tikro lygio priklausoma nuo to, koku būdu atskirų valstybių teisinė tvarka ją prisiderina. Galima pridurti, kad tai priklauso nuo nacionalinių konstitucinių sistemų, skirtų Bendrijos teisei.“⁴⁴

Pagal EB Steigimo Sutarties 5 str. 1 d. „Bendrija veikia neperžengdama Sutarties jai suteiktų įgaliojimų ir paisydama jos numatytų tikslų“. Šio straipsnio 2 dalyje įvirtintas subsidiarumo principas, pagal kurį Bendrija imasi veiksmų tik tada, kai pasiūlyti veiksmai negali būti valstybių

⁴⁴ Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas, Vilnius, 1999, p. 140.

narių tinkamai įvykdyti ir kai tokius veiksmus pati Bendrija atliktų geriau.⁴⁵ Be to, reikia pabrėžti, kad ES Sutarties 5 straipsnis įpareigoja Sąjungą gerbti valstybių narių tautinį identitetą.⁴⁶

Čia reikia dar karta paminėti, jog Europos Bendrijų Teisingumo Teismas gerbia kiekvienos valstybės narės konstitucines tradicijas ir preziumuoja, kad jų konstitucijos neprieštarauja EB teisei. 1974 m. Nold byloje Teismas pažymėjo, kad jis negali „palaikyti priemonės, nesuderinamas su pagrindinėmis teisėmis, kurias pripažįsta ir gina valstybių (narių) konstitucijos“.⁴⁷

Europos Bendrijų Teisingumo Teismas yra nustatęs, kad išimtinai Bendrijos kompetencijai priskiriama bendra žemės ūkio politika, prekybos ir transporto politika, žvejybos politika, konkurencijos politika, vidaus rinkos teisinis reguliavimas. Tačiau šis kompetencijų sąrašas nėra baigtinis.

Tačiau realiai skirtingų nacionalinių konstitucinių teismų ir Europos Teisingumo Teismo pozicijos dėl ES teisės santykio su nacionaline teise bei nacionalinėmis konstitucijomis išsiskiria.

Europos Teisingumo Teismas savo sprendime Van Gend en Loos byloje (1963 m.) taip apibūdino EB teisę: „Iš to galima daryti išvadą, kad Bendrija tarptautinėje teisėje sukūrė naują teisinę tvarką, kurios naudai valstybės apribojo, nors ir kai kuriose srityse, savo suverenias teises, ir kurios subjektais yra ne tik valstybės narės, bet ir jų piliečiai. Todėl, nepriklausomai nuo valstybių narių įstatymų, Bendrijos teisė ne tik nustato pareigas individams, bet taip pat skirta tam, kad suteiktų jiems teises, kurios tampa jų teisinės padėties dalimi. Šios teisės atsiranda ne tik tada, kai jas aiškiai suteikia Sutartis, bet taip pat tada, kai jos išplaukia iš Sutarties aiškiai nustatomų įsipareigojimų individams, taip pat valstybėms narėms bei Bendrijos institucijoms“.⁴⁸ Ši dažnai cituojama Europos Teisingumo Teismo išvada aiškiai rodo ES teisės specifiką, kuri skiria ją nuo bendrosios tarptautinės teisės. Pirma, valstybės narės suteikė ES organams teises priimti joms privalomus teisės aktus ir kartu apribojo savo suverenias teises tam tikrose srityse (laisvas prekių judėjimas, muitai, laisvas asmenų, paslaugų ir kapitalo judėjimas ir kita). Tai reiškia, kad sukurti viršvalstybiniai organai, o tai nėra būdinga bendrajai tarptautinei teisei. Antra, valstybės narės sutiko kad ES sutarčių (1957 m. Romos, 1992 m. Maastrichto, 1997 m. Amsterdamo, 2001 m. Nicos

⁴⁵ Europos Bendrijos steigimo sutartis // Europos Sąjunga Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai [dokumentų rinkinys], Vilnius, 2005, p. 52.

⁴⁶ Europos Sąjungos sutartis // Europos Sąjunga Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai [dokumentų rinkinys], Vilnius, 2005, p. 20.

⁴⁷ Case 4/73 J. Nold v. Commission: judgment of the Court of 14 May 1974, http://209.85.129.132/search?q=cache:XPhsgZCnM58J:europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc%3Fsmartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc%26lg%3Den%26numdoc%3D673J0004+4/73+J.+Nold+v+Commission,+1974&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt, prisijungimo laikas 2008-09-03.

⁴⁸ Case 26/62 van Gend & Loos v Netherlands: judgment of the Court of 5 February 1963, http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61962J0026, prisijungimo laikas 2008-09-03.

ir kitų), taip pat ES organų, pirmiausia Tarybos, priimami aktai turės viršenybę jų nacionalinei teisei; tas pats pasakytina ir Europos Teisingumo Teismo sprendimus, kurie privalo valstybėms, jų nacionalinės teisės subjektams bei ES institucijoms. Valstybės narės privalo suderinti (harmonizuoti) savo vidaus teisės normas su ES teisės nuostatomis. Trečia, ES teisės subjektai yra ir jos valstybių narių fiziniai ir juridiniai asmenys, tuo tarpu šie asmenys nėra bendrosios tarptautinės teisės subjektai.⁴⁹

Konstitucijos požiūriu ES vis tik yra tarptautinės sutarties pagrindu veikianti Europos valstybių organizacija. Kitokių galimybių ją interpretuoti (t.y. ES vadinti viršvalstybine organizacija, kvazifederaliniu susivienijimu ir pan.) nesuteikia ir Lietuvos Konstitucija.⁵⁰ Tačiau, kaip jau apibrėžėme, ji nelabai telpa į klasikinę tarptautinės organizacijos sampratą.

ES teisės sistemoje išskiriamos 2 teisės aktų rūšys, vadinamos primine ir antrine teise. ES pirminę teisę sudaro valstybių, jos narių, sudarytų EB steigimo ir ES sutartys, t.y. tarptautinės sutartys, vadinamos steigiamosiomis sutartimis, o antrinę teisę – ES institucijų leidžiami teisės aktai: pirmiausiai reglamentai, direktyvos, tada sprendimai ir kiti aktai. Su šiais teisės aktais ir kyla daugiausiai problemų jų konstitucingumo srityje. Lietuvos Konstitucijos 105 str. 3 dalies 3 punkte nustatyta, kad LRKT teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Taigi Konstitucijoje yra įtvirtintas ES pirminės teisės konstitucingumo tikrinimo pagrindas. Ši konstitucinė nuostata leidžia LRKT, esant Seimo ar Respublikos Prezidento prašymui, tirti, ar ES pirminės teisės normos atitinka Konstituciją. Problemų nekyla, kai ES pirminės teisės normos atitikties Konstitucijai aspektu vertinamos iki atitinkamos sutarties ratifikavimo. Šiuo atveju paaiškėjus, kad jos prieštarauja Konstitucijai, norint ratifikuoti atitinkamą sutartį reikėtų arba atsisakyti normų, arba pakeisti Konstituciją. Pavyzdžiui, 1992 m. Prancūzijos Konstitucinė Taryba nusprendė, kad ES sutartį Prancūzija gali ratifikuoti tik pataisiusi Konstituciją (tai ir buvo padaryta). Kaip rašo doc. dr. A. Abramavičius, problematiškiau būtų, jeigu Seimas ar Respublikos Prezidentas į LRKT kreiptųsi dėl jau ratifikuoto ES pirminės teisės akto atitikties Konstitucijai. Tuomet kiltų klausimas, ar LRKT gali pripažinti šį teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai ir kokie būtų tokio sprendimo teisiniai padariniai.⁵¹ Lenkijoje ši problema taip pat aktuali. Kadangi sutikimas Lenkijai tapti ES nare buvo duotas referendumu, išankstinė įstatymo dėl sutarties ratifikavimo kontrolė negalėjo būti taikoma (nes tokio įstatymo priėmimas, atsižvelgiant į referendumą, kurio rezultatas buvo svarbus ir teigiamas, referendumu buvo atmestas). Taigi tokiu atveju, kai sutikimas ratifikuoti stojimo sutartį yra išreikštas visuotiniu referendumu, tokio sprendimo konstitucingumo tyrimas

⁴⁹ Vadapalas V. Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1998, p. 179, 180.

⁵⁰ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 13, 14.

⁵¹ Abramavičius A. Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos Konstitucinio teismo įgaliojimai // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2, p. 312, 313.

neįeina į Konstitucinio Tribunolo kompetenciją, nes Konstitucija, „tokiam sprendimui“ nenumatydamą įstatymo formos, kartu atmeta ir galimybę tirti jo konstitucingumą. Tačiau tai, kad nėra galimybės tirti sutarties konstitucingumą tiriant ratifikavimo įstatymą, kadangi tokio vis tiek nėra, vis dėl to nereiškia, jog Konstitucinis Tribunalas neturi kompetencijos tirti sutarties turinio. Egzistuoja galimybė kreiptis dėl tarptautinės sutarties atskirų nuostatų konstitucingumo kontrolės. Tačiau kokia įtaka tai turėtų – sunku pasakyti.⁵²

ES pirminės teisės atitikties nacionalinėms konstitucijoms klausimą yra nagrinėjęs ne vienos šalies konstitucinis teismas ir to tikrinimo matas buvo nacionalinė konstitucija, bet ne ES sutartis. Norėdamos pašalinti kliūtis Europos integracijai, kai kurios šalys keitė savo konstituciją, taigi, kiekviena valstybė prioritetą teikė nacionalinei konstitucijai, o ne ES teisei. ES teisė – išvestinė iš valstybių valios (nesvarbu, kad EB steigimo ir ES sutartys vadinamos pirmine teise). Reikia atkreipti dėmesį, kad pačiose steigiamosiose sutartyse pabrėžiama pagarba šalies konstitucinėms tradicijoms, teisinės valstybės principui (tai svarbiausias konstitucionalizmo principas).⁵³

Pagrindiniai ES institucijų leidžiami teisės aktai yra direktyvos ir reglamentai. Formaliu teisiniu požiūriu direktyvos nėra aktai, tiesiogiai veikiantys valstybės narės nacionalinėje teisėje, kadangi Romos sutarties 189 str. trečioji dalis nustato, kad „direktyva yra privaloma kiekvienai valstybei narei tiek, kiek reikalinga joje nurodytam rezultatui pasiekti, tačiau ji palieka nacionaliniams organams pasirinkti, kokia formas ir metodus reikia tam taikyti“.⁵⁴ Reglamentai yra tiesioginio veikimo aktai, nes Romos sutarties 189 str. atroji dalis nustato, kad „reglamentas bus visuotinai taikomas. Jis privalomas savo visumoje ir tiesiogiai taikomas visose valstybėse narėse“. Tai reiškia, kad reglamentui įgyvendinti valstybės narės neprivalo priimti specialių jam skirtų įstatymų ar kitų teisės aktų, kadangi jis taikomas tiesiogiai šių valstybių vidaus teisėje. Iš to išplaukia kitas svarbus aspektas – ES organai turi teisę leisti teisės aktus, kurie turi pirmenybę prieš nacionalinius teisės aktus, o jų atitikimo šalies nacionalinei konstitucijai niekas nederina, šios teisės konstitucingumo kontrolė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nėra numatyta. Tik Teisingumo Teismas turi teisę tikrinti, ar ES antrinė teisė atitinka sutartis. Nacionalinė teisės procedūra, kurią taikant yra tikrinama ES antrinė teisė, laikytina kėsinimusi į ES teisinės sistemos, turinčios savo kontrolės mechanizmą, autonomiškumą. Tai patvirtina ir Teisingumo Teismo praktika.⁵⁵ E. Jarašiūnas pateikia šiuos argumentus dėl ES antrinės teisės: „1) nacionalinės institucijos antrinės

⁵² Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunalas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p.53, 63.

⁵³ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 23.

⁵⁴ Vadapalas V. Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1998, p. 182, 183.

⁵⁵ Abramavičius A. Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos Konstitucinio teismo įgaliojimai // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2, p. 314.

teisės neratifikuoja ir netvirtina, todėl konstituciniam teismui, kuriam patikėta tikrinti valstybės valdžios konstitucingumą, nėra kaip įsikišti; 2) valstybė, perleisdama ES institucijoms tam tikrus įgaliojimus, iš esmės sutiko, kad joje veiks ES teisė, kurios nacionalinės institucijos nekontroliuoja; 3) pagaliau ES teisė visur turi būti taikoma vienodai, negali būti, kad kokioje nors vienoje šalyje ji būtų netaikoma; 4) kadangi antrinės teisės aktai yra priimami pagal Sutarties suteiktą kompetenciją, bet koks ginčas sprendinamas tik ES teisės nustatyta tvarka; tuo labiau kad yra speciali institucija, kuriai patikėta užtikrinti, kad taikant ir interpretuojant EB steigimo sutartis ir teisės aktus būtų laikomasi Bendrijų teisės principų, būtent Teisingumo Teismas. Jo veikla turi garantuoti, kad ES institucijų, valstybių narių, juridinių asmenų bei kitų EB teisės subjektų veiksmai ir sprendimai nepažeistų EB steigimo ir ES sutarčių teisės.⁵⁶ Tačiau kas, jei ES institucijos, pažeisdamos sutartis, peržengtų savo įgaliojimų ribas ir priimtų teisės aktą neatitinkantį sutarties ir tuo pačiu prieštaraujantį nacionalinei konstitucijai? Prof. E. Jarašiūnas teigia, kad tokios „antrinės teisės nuostatos, nepagrįstos Europos Sąjungos sutartimi, negali turėti prioriteto nacionalinės teisės atžvilgiu“. Profesoriaus požiūriu į ES antrinę teisę žvelgiant iš nacionalinės teisės pozicijų negali būti pateisinamas jos „konstitucinis imunitetas“. ES institucijų kuriama teisė, kuri taikoma šalyje, negalima paneigti konstitucijos, kuria grindžiama nacionalinės teisės sistema, viršenybės. Tačiau tai daugiau teorinis teiginys. Realiai nei vienos šalies konstitucinėje sistemoje nėra įtvirtinta galimybė nacionaliniame lygmenyje, t.y. konstituciniam teismui tikrinti ES antrinės teisės konstitucingumą ir atitikimą Sutartims. Vis tik Europos šalių, tarp kurių pirmiausiai Vokietijos, praktikoje yra atvejų, kai konstitucinis teismas kritiškai įvertino Teisingumo Teismo veiklą, kuria siekiama išplėsti Bendrijų kompetenciją. Matyt remiantis šia patirtimi, prof. E. Jarašiūnas svarsto galimybę, kad tokiu atveju, Lietuvos Konstitucijoje būtų galima tiesiogiai numatyti, kad LRKT Seimo ar Respublikos Prezidento prašymu teiktų išvadą (ji lemtų nacionalinės institucijos ar šalies atstovų veiksmus Europos Sąjungoje ginant nacionalinius interesus) dėl Lietuvoje taikomos ES antrinės teisės. Tokia kontrolė, profesoriaus manymu, nepaneigtų, o tik papildytų Teisingumo teismo vykdomą kontrolę.⁵⁷

Tačiau egzistuoja ir labiau pozityvus požiūris į konstitucijos ir ES antrinę teisę. Lenkų profesorius, Konstitucinio Tribunolo teisėjas M. Wyrzykowski išreiškia poziciją, kad „jeigu ES, kaip teisinės bendrijos, koncepcijoje teigiama, kad Bendrijos antrinė teisė turi atitikti pirminę teisę, o Bendrijos pirminė teisė yra Sąjungą sudarančių valstybių teisinių vertybių ir principų sintezė, ir jeigu yra atsižvelgiama į teisės kūrimo atskiruose etapuose ir atitinkamose organizacinėse struktūrose taikomą mechanizmą, tai Bendrijos teisės „konstitucingumo“ kontroliavimas Europos

⁵⁶ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 26, 27.

⁵⁷ Ten pat, p. 29.

Teisingumo Teisme sudaro puikias prielaidas Bendrijos teisės normų turiniui atitikti nacionalinės konstitucijos turinį.⁵⁸ Tokį požiūrį vis tik reikėtų vertinti kaip idealistinį, t.y. galintį egzistuoti idealiomis sąlygomis.

Egzistuoja ir dar vienas galimas atvejis, kai įstatymai, kiti (poįstatyminiai) aktai bus priimami valstybės institucijų, tačiau remiantis ES institucijų teisės aktais. Lietuvos atveju, pasak doc. dr. A. Abramavičiaus, tokios situacijos turi būti visai kitaip vertinamos, nes pagal Konstituciją tokių nacionalinių institucijų priimtų teisės aktų konstitucinė kontrolė yra LRKT prerogatyva. Ir kol Konstitucijoje tai bus įtvirtinta, LRKT pagal atitinkamų subjektų prašymus privalės atlikti tokių, net ir ES antrinės teisės aktų konstitucingumo kontrolę.⁵⁹ Tokiu atveju LRKT nagrinėdamas bylą turės remtis ES teisės kontekstu ir savotiškai patikrinti tokių teisės aktų atitikimą, ne tik Konstitucijai, bet ir atitinkamam ES teisės aktu, kuriuo remiantis nacionalinis įstatymas buvo parengtas (ką LRKT jau ir yra daręs).

Lenkų profesorius M. Grzybowski atkreipia dėmesį, jog reikia kelti klausimą ar kompetencijos perdavimas reiškia, kad valstybė perduodamų įstatymų leidybos (reguliavimo) įgaliojimų netenka visam laikui, ar tik visam laikui atsisako jų vykdymo monopolio (išskirtinumo).

Lenkijos Respublikos Konstitucijos 90 str. 1 dalies nuostatuose nustatyta, kad „Lenkijos Respublika, remdamasi tarptautine sutartimi kai kuriais klausimais gali perleisti tarptautinei organizacijai (arba tarptautinei institucijai) valstybės valdžios institucijų kompetenciją“. Tačiau nėra iki galo aišku, kokia teisine forma valstybė narė turi atsisakyti perduoti viršvalstybinėms organizacijoms kompetenciją kai kuriais klausimais. Šios abejonės daugiausia yra susijusios su klausimu, ar tas atsisakymas turi būti išreikštas tarptautine sutartimi dėl kompetencijos perdavimo nutraukimo, ar savo valia tai gali padaryti pati valstybė, kaip viena iš tokios sutarties šalių, ar pats sutarties nutraukimo faktas (teisinis faktas) automatiškai (ipso iure) reiškia (sukelia) valstybės valdžios kompetencijos perdavimo anuliavimą.⁶⁰

Kitas svarbus aspektas kalbant apie ES teisės ir konstitucinį reguliavimą yra susijęs su galimybėmis keisti konstituciją. Europos Teisingumo Teismas, priimdamas sprendimą byloje *Amministrazione delle Finanze dello Stato prieš Simmenthal SpA* (1978), konstatavo, kad Bendrijos teisė turi viršenybę, tiek anksčiau tiek vėliau nustatytos nacionalinės teisės atžvilgiu. Todėl laikantis tokios pozicijos iš nacionalinės teisės būtina pašalinti ankstesnes Bendrijos normoms prieštaraujančias (jų neatitinkančias) nacionalinės teisės nuostatas ir nebekurti naujų, Bendrijos

⁵⁸ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 66.

⁵⁹ Abramavičius A. Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos Konstitucinio teismo įgaliojimai // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2, p. 314.

⁶⁰ Grzybowski M. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė: santvarkos ir teisės klausimai // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 40, 41.

teisės normų neatitinkančių teisės nuostatų.⁶¹ Ši nuostata taikytina ir nacionalinei konstitucijai. Taigi žvelgiant iš šių pozicijų tampa aišku, kad konstitucijos keitimas, kuriuo būtų prieštaraujama Bendrijos teisei yra galimas tik teoriškai. Profesorius M. Schweitzer atkreipia dėmesį, kad žvelgiant iš ES teisės perspektyvų, visumoje vyrauja sutarimas, kad Bendrijos teisės pirmenybės principas yra tik teisės taikymo pirmumo principas. Beje, šis principas taikomas tik EB ir ESs sutarties veikimo srityse. Pats Europos Teisingumo Teismas nustatė, kad kolizijos atveju tarp Bendrijos ir nacionalinės teisės jis išvis neturi įgaliojimų spręsti apie pastarosios negaliojimą (byla *Jongeneel Kaas vs. Netherlands*, Nr. 237/82, 1984 m.). Visgi nors nacionalinė teisė galiojimo prasme išlaiko poziciją, tačiau kolizijos atveju negali būti taikoma. Ir šis reikalavimas taikomas visai nacionalinei teisei, taigi ir nacionalinei konstitucijai (Europos Teisingumo Teismo byla *Internationale handelsgesellschaft vs. Eifuhr- und Vorratsstell für Getreide- und Futtermittel*, Nr. 11/70, 1970 m.). Ši pirmenybė ES teisėje yra įtvirtinta ir pozityviaja teise, t.y. pirminei Bendrijos teisei priklausančiu protokolu Nr. 30, kuriame rašoma, kad „Teismo nustatyti nacionalinės teisės ir Bendrijos teisės santykio pagrindai nebus liečiami“.⁶² Taigi galima daryti išvadą, kad nacionalinės teisės ir bendrijos teisės santykio klausimas nors ir nenustato Bendrijos teisės viršenybės galiojimo prasme, turi aiškiai nustatyti pirmenybę taikymo prasme. Toks taikymas, anot Vokietijos profesoriaus, yra galiojantis ir santykyje su konstitucija. Tačiau kaip ir rašo profesorius M. Schweizer, tai yra požiūris ir jis priskirtinas palaikančių ES teisės viršenybės šalininkų pozicijas.

Poskyrio apibendrinimas:

1. Nors ES daug kuo skiriasi nuo tarptautinės teisės, tačiau Konstitucija neleidžia jos interpretuoti kitaip kaip tik tarptautinės sutarties pagrindu veikiančios Europos valstybių organizacijos.
2. Egzistuoja problema, jog ES institucijos turi galią leisti teisės aktus, kurie tiesiogiai taikomi valstybėse narėse ir jų konstitucingumo konstituciniai teismai neturi teisės tikrinti. Tačiau teisės aktai priimami šalies viduje tačiau remiantis ES teisės aktais yra konstitucinio teismo kompetencijoje, nes juos priima nacionalinės institucijos.
3. Išlieka neaišku, ar valstybės narės perduoda, ar apriboja savo suveriančias teises teisėkūros srityje ir kuriam laikui, taip pat kaip toks apribojimas ar galių perdavimas įvyksta. Pagrįsta manyti, jog tai išplaukia iš stojimo sutarties.

⁶¹ Grzybowski M. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė: santvarkos ir teisės klausimai // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 45.

⁶² Schweitzer M. Staatsrecht III Staatsrecht Völkerrecht Europarecht, 9., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 2008, p.19, 20.

4. Egzistuoja idealistinis požiūris, kad ES teisės aktai turi atitikti nacionalinių konstitucijų turinį, nes ES pirminė teisė yra Sąjungą sudarančių valstybių teisinių vertybių ir principų sintezė, o antrinė teisė turi atitikti pirminę teisę ir toki atitikimą tikrina Europos Teisingumo Teismas.
5. Pats Europos Teisingumo Teismas pagrindęs ES teisės viršenybės prieš nacionalinę teisę principą vėliau detalizavo, jog esant ES teisės ir nacionalinės teisės kolizijai neturi kompetencijos spręst apie nacionalinės teisės negaliojimą, tačiau tokia nacionalinės teisės norma negali būti taikoma. Taigi ES ir nacionalinės teisės santykis yra tik teisės taikymo klausimas.

2.2. Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės santykio reguliavimas

Šioje dalyje aptarsime kaip vyksta konstitucijos derinimas su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise, kokie būdais yra taikomi praktikoje? Šios dalies esmę galėtų apibūdinti posakis, jog žaidimo taisyklių reikia laikytis arba keisti žaidimo taisykles.

Pasirašant sutartį ar/ir pateikus ją ratifikuoti, galima išankstinė tokio teisės akto konstitucingumo kontrolė. Kaip rašo prof. Dr. J. Žilys, „kilus prieštaravimui tarp tarptautinės sutarties ir Konstitucijos yra dvi alternatyvos – pakeisti Konstituciją arba neprisijungti prie tarptautinės sutarties, ją denonsuoti“.⁶³ Ši taisyklė tinka ne tik Lietuvai, bet ir kitoms valstybėms.

Išanalizavus visus teisės taikymo atvejus skirtingose šalyse galima daryt išvadą, kad egzistuoja trejopa galimybė harmonizuoti, suderinti konstitucinį reguliavimą ir tarptautinės teisės bei ES teisės reguliavimą:

1. iš karto įtraukiant atitinkamas normas į Konstitucijos tekstą (tačiau toks reguliavimas įmanomas tik pakankamai vėlai priimtose konstitucijose).
2. tokį reguliavimą nustatyti priimant konstitucinius ar paprastus įstatymus, t.y. keičiant ar papildant konstitucinį reguliavimą.
3. per konstitucinę justiciją („tyliosios konstitucinės priežiūros kelias“).⁶⁴

Šie būdai iš esmės gali būti taikomi atskirai arba derinami tarpusavyje. Toliau panagrinėsime kiekvieną iš šių būdų atskirai.

Optimalu, kai konstitucijos ir tarptautinių sutarčių ir ES teisės santykis jau yra nustatytas konstitucijos tekste. Tačiau tokį reguliavimą buvo įmanoma sukurti tik naujosios

⁶³ Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13), p. 59.

⁶⁴ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija. // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p.19.

demokratijoms, t.y. vidurio ir rytų Europos šalims. Tą lėmė vėlyvas konstitucijų priėmimo laikas. Taigi pirmasis paminėtas būdas, kuomet atitinkamos normos yra iškart įtraukiamos į konstitucijos tekstą yra greičiau išimtis nei taisyklė, tai vienetiniai atvejai. Europoje galima būtų išskirti Lenkiją ir Albaniją.

Lenkijos naujoji 1997 m. balandžio 2 d. Konstitucija jau turėjo nuostatas, reikalingas būsimai Lenkijos narystei ES. Šios nuostatos – tai 3 bendriausi principai, numatantys galimybę perduoti dalį valstybės organų kompetencijos tarptautinėms institucijoms, ratifikuotų sutarčių viršenybės prieš įstatymus jų kolizijos atveju, tam tikrų tarptautinių organizacijų priimamų teisės aktų tiesioginį taikymą nacionalinėje teisėje bei jų viršenybę tuo atveju, kai įstatymai jiems neprieštarauja. Konstitucijos 9 str. skelbia, kad „Lenkijos Respublika laikosi ją įpareigojančios tarptautinės sutarties“. Ši nuostata susijusi su tarptautinėmis sutartimis bendrai. O Konstitucijos 90 str. ir 91 str. orientuoti būtent į ES. 90 str. 1 dalis skelbia: „Lenkijos Respublika remdamasi tarptautinės sutarties pagrindu gali perduoti tarptautinei organizacijai ar tarptautinei institucijai valstybės valdžios institucijų kompetenciją tam tikrais klausimais.“ Konstitucijos 91 str.: 1. ratifikuota tarptautinė sutartis, paskelbus ją leidinyje „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej“, yra šalies teisinės tvarkos dalis ir taikoma tiesiogiai, nebent jos taikymas siejamas su įstatymo priėmimu. 2. tarptautinė sutartis, ratifikuota remiantis išankstiniu įstatyme išreikštu sutikimu, turi pirmumą prieš įstatymą, jeigu šio įstatymo neįmanoma suderinti su sutartimi. 3. Jeigu tai kyla iš Lenkijos Respublikos ratifikuotos sutarties, steigiančios tarptautinę organizaciją, jos nustatyta teisė taikoma tiesiogiai ir turi pirmumą kolizijos su įstatymais atveju.“⁶⁵ Tačiau vėliau paaiškėjo kad šie įtvirtinti principai nėra pakankami visiems galimiems konstitucijos sankirtos su ES teise atvejams. Jau ratifikuojant Lenkijos stojimo į ES sutartį, Konstituciniam Tribunalui teko spręsti klausimą ar ši sutartis neprieštarauja Konstitucijai.

Albanijos atvejis unikalus tuo, kad ši šalis savo 1998 m. priimtoje Konstitucijoje jau nusimatė skyrių ES teisės reguliavimui, nors dar net nebuvo pradėjusi derybų dėl stojimo.

Iš esmės visi konstitucionalizmo klausimais rašantys autoriai pabrėžia, kad Konstitucijos stabilumas – viena iš konstitucinio reguliavimo ypatybių. Konstitucijos stabilumą visų pirma užtikrina pats jos turinys: ji reguliuoja fundamentalius santykius, jos nuostatos abstrakčios, fiksuojančios pagrindines santykių ribas, bet paliekančios ir pakankamą manevro lauką įstatymų leidėjo aktams neperžengiant Konstitucijos ribų. Kitas Konstitucijos stabilumą užtikrinantis veiksnys – sudėtinga jos priėmimo ir keitimo tvarka. Tačiau stabilumas nepaneigia ir konstitucinio reguliavimo dinamiškumo.⁶⁶

⁶⁵ Lenkijos Respublikos Konstitucija // Užsienio šalių konstitucijos, Vilnius, 2004, p. 213, 228, 229.

⁶⁶ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p.17.

Tačiau kaip sureguliuoti tai, kas turi būti įtvirtinta aukščiausiu, konstituciniu lygmeniu?

„Konstitucinės pataisos visada yra traktuojamos kaip radikali intervencija ne tik į Konstituciją, bet ir į visos teisinės sistemos pagrindus, tokios pataisos gali būti pateisinamos tik būtiniais atvejais ir jos turi būti tik minimalios apimties.“⁶⁷

Tačiau konstitucijos keitimas kartais yra neišvengiamas. Esminiai ES teisės reguliavimo ir konstitucijos neatitikimai lėmė ne vienos ES valstybės pasiryžimą keisti Konstituciją. Kompleksinės konstitucinės reformos pavyzdys yra Austrijos Konstitucijos pataisos, priimtos prieš Austrijai stojant į ES 1995 m. Jau 1981 m. Austrijos Konstitucijoje buvo įtvirtinta nuostata, leidžianti perleisti tam tikras valstybės kompetencijos sritis tarptautinėms organizacijoms ar jos organams (Konstitucijos 9 str. 1 d.). Tačiau 1995 m. į Konstituciją įvestas naujas poskyris „Europos Sąjunga“. Jame nustatytos normos, kurios liečia: Europos Parlamento narių rinkimus Austrijoje; Austrijos dalyvavimą skiriant Europos Komisijos narius, Europos Bendrijų teisingumo Teismo teisėjus ir kai kuriuos kitus Sąjungos pareigūnus, federacijos santykius su žemėmis bei Vyriausybės santykius su Parlamentu dėl ES aktų priėmimo, bei Austrijos dalyvavimą bendrojoje ES aktų priėmimo, bei Austrijos dalyvavimą bendrojoje ES saugumo politikoje. Papildyti ir kiti straipsniai, priskiriant rinkimus į Europarlamentą prie federalinės kompetencijos, nustatant Europarlamento deputatų statuso santykį su Nacionalinės Tarybos bei Federalinės Tarybos deputato statusu; reguliuojant ministrų dalyvavimą ES Tarybos posėdžiuose; numatant ES piliečių dalyvavimą vietos rinkimuose; nustatant deputatų nuo Austrijos Europarlamente mandatų atėmimo tvarką.⁶⁸

Prancūzija ir Vokietija nors ir būdamos Bendrijų narėmis nuo pat įkūrimo, vėliau, pasirašius ES įkūrimo sutartį pildė savo konstitucijas. Taip Prancūzijos Konstitucijoje buvo įtvirtintos normos, skirtos tam, kad būtų perduotos tam tikros galios Europos ekonominės ir valiutų sąjungos institucijoms, o taip pat bendroms Sąjungos išorės sienų kirtimo taisyklėms, ES piliečių teisei dalyvauti vietiniuose rinkimuose ir kitos. 1992 m. birželio 25 d. ryšium su Maastrichto sutarties ratifikavimu buvo priimtas konstitucinis įstatymas papildęs Prancūzijos Konstituciją XV skirsniu „Dėl Europos Bendrijų ir Europos Sąjungos“. Šio skirsnio straipsniai nustatantys šalies ir ES santykį. Pora šio skirsnio straipsnių skamba taip:

88-2 straipsnis

Pagal ES sutartį, pasirašytą 1999 metų vasario 7 dieną, Prancūzija sutinka perleisti reikalingus įgaliojimus ES institucijoms siekdama Europos ekonominės ir piniginių sąjungos. Pagal tą pačią

⁶⁷ Lapinskas K. Lietuvos konstitucinė sistema ir stojimas į Europos Sąjungą // Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija [seminaro medžiaga], Vilnius, 2000, p. 64.

⁶⁸ Vadapalas V. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir stojimas į Europos Sąjungą // Stojimas į Europos Sąjungą ir konstitucija [seminaro medžiaga], Vilnius, 2000, p. 13.

sutartį ir EB steigimo sutarties pakeitimus, pasirašytus 1997 metų spalio 2 dieną, gali būti perleidžiami įgaliojimai, būtini nustatyti taisykles, susijusias su laisvu asmenų judėjimu ir su juo susijusiomis sritimis.

88-4 straipsnis

EB ir ES aktų projektus ir pasiūlymus dėl įstatymų leidybos, juos pateikus ES Tarybai, Vyriausybė teikia peržiūrėti Nacionaliniam susirinkimui ir Senatui. Ji taip pat gali pateikti peržiūrėti ir kitus projektus, pasiūlymus ar dokumentus. Pagal ypatumus, numatytus kiekvienų rūmų reglamente, rezoliucijos dėl projektų, pasiūlymų ar dokumentų, nurodytų šiame straipsnyje, gali būti priimtos ir nevykstant sesijai.⁶⁹

ES valstybėms narėms 2007 m. gruodžio 13 d. pasirašius Lisabonos sutartį, iš dalies keičianti ES sutartį ir EB steigimo sutartį (toliau – Lisabonos sutartis), Prancūzijos Respublikos prezidentas kreipėsi į Konstitucinę Tarybą dėl Konstitucijos 54 str. taikymo ir paprašė ištirti, ar prieš leidžiant ratifikuoti Lisabonos sutartį, būtina pataisyti Konstituciją. Konstitucinė Taryba išnagrinėjusi šį prašymą, atsižvelgdama į tai, kad vis dėlto, kai kurie priiimti įsipareigojimai turi Konstitucijai prieštaraujančią klauzulę, gali pažeisti Konstitucijos garantuojamas teises ir laisves arba kelia grėsmę pagrindinėms tautos suvereniteto įgyvendinimo sąlygoms, priėmė sprendimą, kad prieš leidžiant juos ratifikuoti, būtina pataisyti Konstituciją. Taigi Prancūzijos Konstitucinės tarybos sprendimas Nr. 2007-560 DC, priimtas 2007 m. gruodžio 20 d. lėmė, jog Prancūzijos Konstitucija turės būti taisoma dar karta, ypač kas liečia minėtą 88-2 str., kuris susijęs su pagrindinėmis tautinio suvereniteto įgyvendinimo sąlygomis.⁷⁰

Vokietijos Federacinės Respublikos 1949 m. Pagrindinio įstatymo nuostatos buvo pakeistos 1992 m. gruodžio 21 d. konstituciniu įstatymu. Taip į Pagrindinį įstatymą įterptas 23 straipsnis „Europos Sąjunga, pagrindinių laisvių apsauga, subsidiarumo principas“, kurio pirma dalis skelbia: „Įgyvendindama suvienytos Europos idėją, Vokietijos Federacinė Respublika dalyvauja plėtojant Europos Sąjungą, kuri yra įsipareigojusi laikytis demokratinio, teisinės valstybės, socialinio, federacinio ir subsidiarumo principų bei garantuoja iš esmės tokią pat pagrindinių teisių apsaugą, kokia garantuojama šiuo Pagrindiniu Įstatymu. Dėl šios priežasties Federacija, Bundesratui pritariant, gali perduoti suverenias valstybės teises. Pagrindžiant Europos Sąjungos egzistavimą, taip keičiant jos sutarties pagrindus ir panašias nuostatas, dėl kurių šio Pagrindinio Įstatymo turinys būtų pakeistas ar papildytas arba tokie pakeitimai ar papildymai taptų įmanomi, galioja 79 str. 2 ir 3 dalys.“⁷¹

⁶⁹ Prancūzijos Respublikos Konstitucija // Užsienio šalių konstitucijos [mokomasis leidinys], Vilnius, 2004, p. 32.

⁷⁰ Prancūzijos Konstitucinės Tarybos sprendimas Nr. 2007-560 DC, vertimas Urbonaitės J. // Konstitucinė jurisprudencija, 2008, Nr. 1(9), p. 316, 317.

⁷¹ Vokietijos Federacijos pagrindinis įstatymas // Užsienio šalių konstitucijos [mokomasis leidinys], Vilnius, 2004, p.48, 49.

Analizuojant kokių kelių galėjo nueiti Lietuva dar 2004 m. prof. E. Jarašiūnas teigia, kad „atsižvelgiant į menkas šalies tradicijas, į teisminės teisės pripažinimo pirmuosius žingsnius, matyt, vis dėlto reikėtų galvoti apie Konstitucijos pataisas, pagal kurias Lietuva vykdyti tam tikrus savo valstybės institucijų įgaliojimus galėtų patikėti Europos Sąjungos institucijoms“. Profesorius tik pažymi, kad patikėjamą vykdyti įgaliojimus turėtų lydėti ir kontrolės galimybių numatymas, ne taip būtų išlaikyta konstitucinė pusiausvyra. Toks sprendimo būdas, anot jo būtų buvęs mažiausiai problematiškiausias.⁷²

1995 m. birželio 12 d. Lietuva su ES (tuo metu – Europos Bendrijomis) pasirašė Europos (Asociacijos) sutartį, kurios 69 str. nustato, jog Lietuva sieks užtikrinti, kad jos įstatymai bus tolydžio suderinti su Bendrijų teise. Sutarties 70 str. išvardija pagrindines teisinio reguliavimo sritis, kur toks suderinimas turi būti atliktas.

Vėliau buvo atlikta keletas Konstitucijos pakeitimų susijusių su europine integracija:

1. 2002 m. birželio 20 d. Konstitucijos 119 straipsnyje buvo įtvirtinta ši nuostata: „Savivaldybių Tarybų nariais Lietuvos Respublikos piliečius ir kitus nuolatinis administracinio vienetų gyventojus pagal įstatymą ketveriems metams renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir teisinga rinkimų teise, slaptu balsavimu“.
2. 2003 m. sausio 23 d. buvo pakoreguotas Konstitucijos 47 straipsnis, kliudęs užsieniečiams Lietuvoje įgyti nuosavybės teisę žemės.

Taip pat buvo planuojama keisti ir Konstitucijos 136 str. ir šį straipsnį suformuluoti taip: „Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštaruja Valstybės interesams ir jos nepriklausomybei. Siekdama dalyvauti Europos integracijoje ir sprendžiant bendrus Europos reikalus, taip pat užtikrinti Lietuvos Respublikos saugumą ir jos piliečių gerovę, Lietuvos Respublika dalyvauja Europos Sąjungoje ir perleidžia Europos Sąjungai valstybės institucijų kompetenciją srityse, nurodytose Europos Sąjungos steigiamosiose sutartyse, tam kad kartu su kitomis valstybėmis Europos Sąjungos narėmis bendrai vykdytų kompetenciją šiose srityse. Kad būtų garantuota Lietuvos Respublikos interesų apsauga ir jos dalyvavimas Europos Sąjungos institucijoms priimančioms teisės aktus, Vyriausybė teikia Seimui išvadas dėl pasiūlymų priimti tokius aktus ir atsižvelgia į Seimo ar Seimo įgalioto Seimo komiteto rezoliucijas tokių aktų priėmimo procese. Europos Sąjungos teisės normos yra sudedamoji Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis ir teisinės kolizijos atveju turi viršenybę Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytų normų atžvilgiu.“

⁷² Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 22.

Vis tik po ilgų diskusijų, kuriu metu buvo keliamas tokios pataisos būtinumas, buvo nuspręsta ne keisti Konstitucijos 136 str., bet papildyti Konstituciją konstituciniu aktu, kuris būtų Konstitucijos sudedamoji dalis ir turėtų tokia pačią galią kaip ir pati Konstitucija. Taigi 2004 m. liepos 13 d. (Lietuva ES nare tapo tą pačių metų gegužės 1 d.), Lietuvos Respublikos Konstitucija buvo papildyta konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“.

Šiame konstituciniame akte Europos teisės atžvilgiu yra *expressis verbis* nustatyta kolizijos taisyklė, įtvirtinanti ES teisės aktų taikymo pirmenybę tais atvejais, kai ES teisės nuostatos, kylančios iš sutarčių, kuriomis grindžiama ES, konkuruoja su teisiniu reguliavimu, nustatytu Lietuvos nacionaliniuose teisės aktuose (nesvarbu kokia jų teisinė galia). Vėliau LRKT 2006 m. kovo 14 d. nutarime nurodė, jog ši taisyklė nėra taikoma santykiuose su Konstitucija. Kai kurių autorių nuomone šį LRKT nutarimą galima įvardinti kaip Konstitucijos išlygą.⁷³

Optimalu, rašo profesorius E. Jarašiūnas, kai Konstitucijos stabilumas derinamas su teisinio reguliavimo dinamiškumu. Vienu atveju bus užtikrintos tik Konstitucijos pataisos, kitu atveju šį uždavinį nesunku išspręsti taikant LRKT konkrečiose bylose išdėstytą Konstitucijos normų interpretaciją.⁷⁴

Italijos Konstitucinio Teismo nagrinėtos bylos leidžia kalbėti apie tyliąją šios šalies Konstitucijos peržiūrą.⁷⁵ Tačiau tarptautinių sutarčių ir ES teisės derinimas per konstitucinę justiciją turi labai svarbią ir plačią reikšmę, todėl bus aptartas atskirai.

Poskyrio apibendrinimas:

1. Viso egzistuoja 3 būdais suderinti konstituciją su tarptautinėmis sutartimis: iš karto konstitucijoje nustatyti atitinkamą reguliavimą, keisti konstituciją arba pasikliauti konstitucine justicija.
2. Reikalingą reguliavimą iš karto nustatyti pačiame konstitucijos tekste turėjo galimybę tik šalys pakankamai vėlai priėmusios savo konstitucijas. Europoje tai Lenkija ir Albanija.
3. Konstitucijos keitimo keliu nuėjo daugelis Europos valstybių siekdamos suderinti savo konstitucijas su naryste ES. Savo konstitucija keitė arba papildė tokios šalys kaip Austrija, Prancūzija, Vokietija.
4. Konstitucinės justicijos reikšmė labai plati, todėl ji bus aptarta kituose poskyriuose.

⁷³ Ravluševičius P. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykis su Lietuvos teise // Jurisprudencija, 2007, t. 2 (92), p. 30.

⁷⁴ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p.17.

⁷⁵ Ten pat, p.20.

2.3. Konstitucinės jurisprudencijos santykis su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise

Kaip jau minėjome anksčiau šiuolaikinė konstitucija nėra vien tik pats konstitucijos tekstas, ji neatsiejama nuo konstitucinės jurisprudencijos, t.y. konstitucijos aiškinimo. Šiame skyriuje aptarsime konstitucinės justicijos („tyliosios konstitucinės priežiūros“) vaidmenį reguliuojant konstitucijos santykį su tarptautine ir ES teise. Dėl ES teisės specifiškumo, o konkrečiai dėl jos viršenybės principo, kurį išplėtojo Europos Teisingumo Teismas, ypatingas dėmesys bus skiriamas konstitucinės justicijos praktikai būtent santykyje su EB/ES teise. Taip pat aptarsime kokią įtaką konstitucinei jurisprudencijai turi tokie ekstranacionaliniai teisės šaltiniai, kaip tarptautinės sutartys ir ES teisė? Kituose poskyriuose nagrinėsime konstitucinių teismų jurisprudencijos sąveiką su tarptautinių teismų – Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau EŽTT) ir Europos Teisingumo teismo jurisprudencija.

Kai ES teisė principas jau atrodo buvo puikiai žinomas ir pripažintas valstybių narių, nacionaliniai konstituciniai teismai padarė savo įnašą sukeldami tam tikrą abejonų. Kildindami teisės viršenybę iš pačių konstitucijų, jie išlaikė sau teisę tikrinti, ar ES institucijos, leisdamos teisės aktus, neperžengia joms suteiktos kompetencijos ir gerbia pagrindines žmogaus teises, įtvirtintas nacionalinėse konstitucijose. Puikiai žinomos yra precedents tapusios Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo bylos Solange I, Solange II, Maastricht, Italijos Konstitucinio Teismo bylos Granital ir Frontini ir Danijos Aukščiausiojo Teismo Maastricht byla. Šitie sprendimai reprezentuoja ilgą praktiką, kuomet konstituciniai teismai užtikrino nacionalinių konstitucijų viršenybę, nemesdami atviro iššūkio Bendrijų teisės viršenybei. Tokia nacionalinių konstitucinių teismų praktika reprezentuoja tai, kas vadinama teisminiais dialogais (angl. Judicial dialogues) arba bendradarbiavimu paremtu konstitucionalizmu (angl. Co-operative constitutionalism), kuomet nacionaliniai konstituciniai teismai ir Europos Teisingumo Teismas sprendimus priima pasiremami tiek nacionaline, tiek ES teise.⁷⁶

2.3.1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įgaliojimai ir vaidmuo

Kaip minėta, LRKT savo praktikoje yra išrutuliojęs Konstitucijos viršenybės principą, kuris neaplenkia ir Lietuvos tarptautinių sutarčių bei ES teisės. Pagal Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalies 3 punktą LRKT teikia išvadas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Tiesa, pažymėtina, kad išvados yra rekomendacinio pobūdžio, t.y. remdamasis LRKT

⁷⁶ Albi A. Supremacy of EC law in the New Member States bringing Parliaments into the Equation of ‘Co-operative Constitutionalism’ // *European Constitutional Law Review*, 2007, Nr. 3, p. 26, 27.

išvadamis, Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje nurodytus klausimus galutinai sprendžia Seimas (Konstitucijos 107 straipsnio 3 dalis).

Remiantis Konstitucijos normomis galima daryti išvada, kad Konstitucijoje nustatyta išankstinės (prevencinės) ir vėlesniosios (represyvosios) tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolės galimybė. Ji įtvirtinta ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatyme, kurio 73 str. 3 d. pasakyta, jog LRKT teikia išvadas „ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Prašyti išvados dėl tarptautinės sutarties galima ir iki jos ratifikavimo Seime“.⁷⁷ Kam buvo reikalinga tokia dviguba kontrolė? Iš ankstinės kontrolės atveju gali būti sprendžiamas esminis klausimas ar tarptautinės sutartis, ar jos kai kurios nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Antruoju, t.y. vėlesniosios kontrolės atveju gali iškilti ir pirmoji problema ir kita, t.y., ar buvo laikomasi tarptautinės sutarties sudarymo, ratifikavimo, paskelbimo tvarkos.

Konstitucijos 106 str. numatyta, kad prašyti LRKT išvados dėl tarptautinių sutarčių atitikimo Konstitucijai gali Seimas ir Respublikos Prezidentas. Taigi tarptautinių sutarčių konstitucingumo įvertinimo iniciatoriais yra ribotas subjektų skaičius. Šio klausimo negali pateikti LRKT 1/5 Seimo narių grupė, Vyriausybė ar bendrosios kompetencijos teismai.

Nei Konstitucijoje, nei LRKT įstatyme nėra patikslinta, kokio pobūdžio tarptautinių sutarčių konstitucingumą gali tikrinti LRKT. Konstitucijoje ir įstatyme neapibrėžus sutarčių kategorijos, galima daryti prielaidą, kad Teismas gali tikrinti tų tarptautinių sutarčių konstitucingumą, kurias raštu sudaro Lietuvos Respublika su užsienio valstybėmis ir tarptautinėmis organizacijomis, nesvarbu, koks sutarties pavadinimas ir ar sutartį sudaro vienas, du ar keli tarpusavyje susiję dokumentai (tarptautinių sutarčių įstatymo 1 str.). Teisme nebus vertinami Lietuvos Respublikos ministerijų ar Vyriausybės įtaigų bei kitų valstybės institucijų vardu ir pagal jų kompetenciją sudaromi su atitinkamomis užsienio valstybių ar organizacijų institucijomis susitarimai. Pagal Tarptautinių sutarčių įstatymą šie aktai nėra Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys.

Reikia atkreipti dėmesį, kad kartais keliamas klausimas ar LRKT turi teisę tikrinti ar neprieštarauja Konstitucijai tik pats sutarties tekstas, ar ir sutartį ratifikuojantis įstatymas. Tačiau bet koks įstatymas (ir dėl tarptautinės sutarties ratifikavimo) yra vidaus teisės sistemos dalis (taigi tiesiog įstatymas). Be to, LRKT įstatyme yra numatyta, kad bylos nagrinėjimo pagrindas teisme yra teisiškai motyvuota abejonė, kad visas aktas ar jo dalis prieštarauja Konstitucijai pagal normų turinį, reguliavimo apimtį, formą, Konstitucijoje nustatyta priėmimo, pasirašymo, paskelbimo ir įsigaliojimo tvarką. Taigi LRKT gali nagrinėti ne tik atitinkamos tarptautinės sutarties normų teisėtumą materialiaja prasme, tačiau ir tai, ar sudarant šią sutartį, teikiant Seimui ratifikuoti nebuvo

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Žin., 1993, Nr. 6-120.

pažeistos procedūrų taisyklės (formalioji konstitucinė kontrolė). Iš to neabejotinai galime spręsti, jok LRKT tikrina ar neprieštaruja Konstitucijai ne tik tarptautinės sutarties tekstas, bet ir ją aprobuojantis teisės aktas.⁷⁸ Analogišką poziciją išreiškė ir Lenkijos Respublikos Konstitucinis Tribunolas, pasakydamas, kad jo pagrindinė funkcija Lenkijos konstitucinėje sistemoje yra vertinti teisės aktų atitiktį Konstitucijai net ir tuo atveju, kai yra keliamas ES teisę įgyvendinančio įstatymo atitikties Konstitucijai klausimas.⁷⁹

Kalbant apie LRKT jurisprudencijos sąveiką su tarptautinėmis sutartimis (tuo pačiu ir ES teise) pastebima žymi pastarųjų įtaka. LRKT suvokia, jog konstitucinės normos interpretuotinos atsižvelgiant į Europoje vykstantį integracijos procesą (tai įvardijama kaip sąmoningos konstitucinio reguliavimo ir Europos integracijos koreliacijos paieškos).⁸⁰ 1998 m. gruodžio 8 d. nutarime LRKT, sprenddamas Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės konstitucingumo klausimą, rėmėsi ir Europos Parlamento 1997 m. birželio 13 d. rezoliucija, kurioje buvo patvirtintas griežtas nusistatymas prieš mirties bausmę. ES institucijos rezoliucija šiuo atveju buvo autoritetingas teisinės erdvės, į kurią orientuota Lietuvos teisinė sistema, šaltinis, juo pasiremta grindžiant nutarime išdėstyta išvada. LRKT 1999 m. spalio 6 d. nutarime sprendžiant, ar Konstitucijai neprieštaruja kai kurios telekomunikacijų įstatymo nuostatos, buvo remtasi ir Europos Komisijos 1990 m. birželio 28 d. direktyva 90/388/EEC dėl konkurencijos telekomunikacijų paslaugų rinkose. Europos komisijos sprendimas, kuriuo, atsižvelgiant į būtinybę pakeisti esamas telekomunikacijų linijas skaitmeninėmis, suderinti telekomunikacijų operatorių teikiamų paslaugų kainas su sąnaudomis, su valstybių investavimo galimybėmis ar padėti išvengti neigiamo poveikio, galinčio atsirasti iš karto liberalizavus rinką, valstybėms narėms nustatyti pereinamieji laikotarpiai, lėmė galutinę LRKT išvadą. Tai tik pora pavyzdžių, tokių atvejų yra ir daugiau. Atidžiau skaitant LRKT nutarimus, galima pastebėti, kad jų nustatomosiose dalyse dažnai nurodoma, kad rengiant bylą buvo gauti Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės paaiškinimai. Tokie paaiškinimai buvo laikomi būtinais rengiant bylą teismo posėdžiui. Tai irgi atspindi LRKT poziciją: išsiaiškinti, kaip nagrinėjamas teisinis reguliavimas atitinka ES teisę.⁸¹

Tačiau, manau verta sutikti, su E. Kūriu, kuris pažymi, jog pagal Konstituciją tarptautinės sutartys gali būti kontroliuojamos jų atitikties Konstitucijai aspektu, todėl remiantis Lietuvos Respublikos sudarytomis ir Seimo ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis kaip argumentu, pakankamai ir vienareikšmiškai pagrindžiančiu vienokią ar kitokią Konstitucijos

⁷⁸ Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos, Vilnius, 2001, p. 167, 168.

⁷⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. balandžio 27 d. nutarimo P 1/05 santrauka, vertimas Milius E., Moisejevas R. // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr.2, p. 235.

⁸⁰ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p.15, 16.

⁸¹ Ten pat, p.15, 16.

nuostatų sampratą, yra iš principo neleistina – kaip ir bet kuriais kitais teisės aktais, kurių teisinė galia žemesnė nei Konstitucijos. Taip yra todėl, kad Konstitucinio reguliavimo turinį lemia ne žemesnės teisinės galios aktų nuostatos, juolab ne apskirtai svetimų teisės sistemų institutai, bet pačios Konstitucijos nuostatų vidinė logika ir jų tarpusavio sąsajos.⁸² Taigi LRKT gali naudoti ekstranacionalinius teisės šaltinius savo argumentacijoje, tačiau ne grįsti jais savo sprendimą. Panašią poziciją, tik konkrečiai dėl sąvokų vartojimo išreiškė ir Lenkijos Konstitucinis Tribunalas savo 2005 m. balandžio 27 d. nutarime dėl Europos arešto orderio taikymo Lenkijos piliečiams. Konstitucinis Tribunalas pabrėžė, jog „Konstitucinės sąvokos yra nepriklausomos nuo privalomų žemesnės galios teisės aktų. Paprastuose įstatymuose esančių terminų reikšmė negali nulemti konstitucinių nuostatų interpretavimo, antraip šiose nuostatose įtvirtintos garantijos taptų beprasmės. Priešingai, būtent konstitucinės normos nustato įstatymų nuostatų aiškinimo būdus ir kryptis. Aiškinant konstitucines sąvokas yra remiamasi istoriškai susiformavusia ir teisinėje doktrinoje apibrėžta Konstitucijos tekste vartojamų sąvokų samprata.“⁸³

Poskyrio apibendrinimas:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir LRKT įstatyme įtvirtinti LRKT įgaliojimai vykdyti tiek iš ankstinę, tiek paskesniąją tarptautinių sutarčių konstitucingumo kontrolę.
2. LRKT turi teisę tikrinti ne tik pačių tarptautinių sutarčių, bet ir jas ratifikuojančių įstatymų atitikimą Konstitucijai.
3. LRKT atsižvelgdamas į tarptautinius integracijos procesus ir nacionalinės teisės bei ES teisės harmonizavimo procesą, dažnai naudoja tarptautines sutartis ir ES teisės aktus, kaip teisės šaltinius savo nutarimuose. Tačiau toks tarptautinių teisės aktų naudojimas gali būti tik kaip pagalbinis, bet ne pagrindinis argumentas, nes tarptautinės sutartys gali būti kontroliuojamos jų atitikties Konstitucijai aspektu, o konstitucija negali būti aiškinama žemesnės galios teisės aktais. Tokios pozicijos laikosi ne tik Lietuvos, bet ir, pvz., Lenkijos Konstitucinis Tribunalas.

⁸² Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją // Teisė, 2004, Nr. 50, p. 79.

⁸³ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunalo 2005 m. balandžio 27 d. nutarimo P 1/05 santrauka, vertimas Milius E., Moisejevas R. // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr.2, p. 233.

2.3.2. Konstitucinės priežiūros vaidmuo reguliuojant konstitucijos santykį su ES teise

LRKT praktikoje dar nepasiteikė bylų, kuriose būtų tekę spręsti dėl Konstitucijos ir ES teisės santykio sureguliuavimo, todėl šiame poskyryje nagrinėsime kitų Europos šalių – ES narių konstitucinių teismų sprendimus, kuriais buvo bandomas nustatyti konstitucijos santykis su ES teise.

Reikia pabrėžti, jog pagrindinis bet kurios šalies konstitucinio teismo uždavinys yra užtikrinti nacionalinės konstitucijos viršenybę nacionalinėje teisės sistemoje. Konstitucinių teismų jurisprudencija išplečia konstitucinį reguliavimą ir gali nustatyti reikiamą poziciją, santykį net ir be konstitucijos keitimo. Tai vadinama „tyliosios konstitucinės priežiūros keliu“.⁸⁴

Šis būdas tapo ypač aktualus atsiradus ir besivystant EB, joms virstant ES (vystantis Bendrijoms, kaip jau aptarėme, jų viršnacionalinis reguliavimas taip pat augo). Kaip jau aptarėme anksčiau, kai kurioms šalims prireikė daryti Konstitucijos pakeitimus ir taip užtikrinti tinkamą nacionalinės ir EB/ES teisės santykį. Tačiau kaip paaiškėjo vėliau, toks reguliavimas nebuvo visiškai pakankamas. Čia ir iškilo konstitucinių teismų pozicijos reikšmė. Ne tik senųjų ES narių konstitucinių teismų sprendimai, bet ir naujosios ES narės Lenkijos konstitucinio teismo sprendimai tapo precedentais. Dėl šios priežasties verta panagrinėti jų poziciją išsamiau.

Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas nuėjo gana ilgą kelią aiškindamas Pagrindinio įstatymo santykį su ES teise. Esminę reikšmę turėjo šie sprendimai: Solange I (1974 m.), Solange II (1986 m.) ir Maastricht (1993 m.)

Pirmojoje Solange I byloje Konstitucinis Teismas pasakė, kad Vokietijos konstitucinė teisė, ypatingai pagrindinės teisės, bus įgyvendinamos Konstitucinio teismo prieš ES organų aktus, kol nebus priimtas Europos pagrindinių žmogaus teisių sąvadas, deklaracija ir kol Europos Parlamentas neturės pilnos kompetencijos įstatymų leidyboje.⁸⁵ Ši pozicija buvo labai kritikuojama. Bet galiausiai teismas po daugybės kritikos ir galbūt geriau suprasdamas ES struktūrą, pakeitė savo poziciją ir Solange II byloje pasakė, kad kol Europos Teisingumo Teismas realiai apgina pagrindines teises (o Teismas parodė, kad Europos Teisingumo Teismas tikrai tą daro) Vokietijos Federacinis Konstitucinis teismas nesinaudos savo jurisdikcija šioje srityje.⁸⁶

Tačiau 1993 m. kai Maastrichto sutartis jau turėjo įsigalioti, Konstitucinis Teismas žymiaame sprendime dėl Maastricht sutarties (Maastricht – Urteil, 1993 m. spalio 12 d.) patvirtino, jog EB institucijų aktai turi užtikrinti pagrindinių teisių ir laisvių apsaugą Vokietijos piliečiams. Be

⁸⁴ Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija. // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p.19.

⁸⁵ BVerfGE 37, 271 - Solange I, Beschluss des Zweiten Senats vom 29. Mai 1974, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv037271.html>, prisijungimo laikas: 2008-09-21.

⁸⁶ BVerfGE 73, 339 - Solange II, Beschluss des Zweiten Senats vom 22. Oktober 1986, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv073339.html>, prisijungimo laikas: 2008-09-21.

to nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tikrina, ar tam tikros EB institucijos aktas priimtas institucijai suteiktos kompetencijos ribose. Konstitucinis teismas pasakė: „Europos Sąjungos institucijų aktai, kurie yra priimti ultra vires, nėra vien Europos Sąjungos jurisdikcijoje ir kompetencijoje, Vokietijos Konstitucinis Teismas turės paskutinį žodį ir kontroliuos tokius aktus kiek tai leidžia Vokietijos juridinės nuostatos.“⁸⁷ Paprastai tariant Teismas pasakė: mes tvirtai laikomės savo pagrindinių teisių reguliavimo, kaip ir anksčiau. Vokiečių profesorius J. A. Frowein tvirtina, kad niekas nėra visiškai tikras ką tai reiškia ir kokia yra Vokietijos konstitucinės teisės situacija. Tačiau svarbu tai, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas ir Europos Teisingumo Teismas savo bylomis parodė, kad jie gerbia vienas kito jurisdikcijas ir kad jie darys viską, kad išvengtų susidūrimo ir konflikto.⁸⁸ Taigi, Vokietijos Federacinis Konstitucinis Teismas galiausiai įtvirtino EB teisės viršenybės principą nacionalinės teisės atžvilgiu, tačiau nustatė tam tikras ribas – EB teisė negali pažeisti pagrindinių valstybės konstitucinių principų, kuriems visų pirma priklauso pagrindinių teisių ir laisvių garantijos.

Analgišką poziciją užėmė ir Italijos Konstitucinis Teismas 1973 m. priimdamas sprendimą Frontini byloje, kur nurodė, kad jis „suteikia EB pirminei teisei ir reglamentams viršenybę parlamento įstatymų, įskaitant ir vėlesnius įstatymus, atžvilgiu, tačiau pasilieka sau teisę, kas jo nuomone, yra nesitikėtinas atvejis, spręsti, ar EB teisės normos galės būti taikomos Italijos vidaus teisėje, jei jos prieštaraus Italijos Konstitucijoje įtvirtintoms pagrindinėms teisėms ir laisvėms ir šio prieštaravimo Europos Teisingumo Teismas nepašalins.“⁸⁹

Tačiau kaip mano vokiečių profesorius J. A. Frowein, „kai kurios senosios ES narės, ypačiai Vokietija, bet taip pat Italija yra tokioje pozicijoje, kai nėra jokios aiškios taisyklės. Tik nacionalinė precedentinė teisė.“⁹⁰

Įdomus yra atvejis dėl ES Tarybos 2002 m. birželio 13 d. priimto Pamatinio sprendimo dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos (2002/584/TVR). Nes dėl šio sprendimo įgyvendinimo buvo inicijuoti konstituciniai teisminiai procesai Vokietijoje ir Lenkijoje. Pamatinis sprendimas yra ES antrinės teisės šaltinis, priimtas vadinamajame ES trečiajame ramstyje (ES sutarties 34 str. 2d. b punktas). Europos arešto orderis yra „teisminis sprendimas, kurį išduoda valstybė narė, kad kita valstybė narė areštuotų ir perduotų prašomą perduoti asmenį, siekiant patraukti baudžiamojon atsakomybėn arba vykdyti laisvės atėmimo

⁸⁷ BVerfGE 89, 155 - Maastricht, Urteil des Zweiten Senats vom 12. Oktober 1993 aufgrund der mündlichen Verhandlung vom 1. und 2. Juli 1993, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv089155.html>, prisijungimo laikas: 2008-09-21.

⁸⁸ Frowein J.A. German constitutional system and membership in the European Union, Lithuanian constitutional amendments projekt // Stojimas į Europos Sąjungą ir konstitucija [Seminaro medžiaga], Vilnius, 2000, p.29.

⁸⁹ Vadapalas V.Lietuvos Respublikos Konstitucija ir stojimas į Europos Sąjungą // Stojimas į Europos Sąjungą ir konstitucija [Seminaro medžiaga], Vilnius, 2000, p. 19.

⁹⁰ Frowein J.A. German constitutional system and membership in the European Union, Lithuanian constitutional amendments projekt // Stojimas į Europos Sąjungą ir konstitucija [Seminaro medžiaga], Vilnius, 2000, p.32.

bausmę, arba sprendimą dėl įkalinimo“⁹¹. Pareiga vykdyti Europos arešto orderį iš esmės būtų ir tuo atveju, kai asmuo, kuriam taikomas Europos arešto orderis, yra valstybės, kuriai buvo pateiktas orderis, pilietis. Tokia valstybė turi teisę atsisakyti perduoti savo pilietį, dėl kurio išduotas Europos arešto orderis, tik tuo atveju, jeigu jis išduotas siekiant įvykdyti laisvės atėmimo bausmę arba sprendimą dėl įkalinimo ir toji valstybė imasi vykdyti bausmę arba sprendimą dėl įkalinimo pagal savo vidaus teisę (Pamatinio sprendimo 4 str. 6 p.). Šiam išpareigojimui įvykdyti pirmiausia buvo būtina perkelti Pamatinio sprendimo turinį į valstybės narės nacionalinę teisę (nes trečiajame ramstyje priimti sprendimai veikia kaip direktyvos). Dėl neteisingo įstatymų leidėjo šio sprendimo nuostatų perkėlimo ir atsirado prieštaravimo konstitucijai atvejai. Tačiau konstituciniai teismai nagrinėdami šias konkrečias bylas suformavo ir ne tiesiogiai su nagrinėjamu atveju susijusią doktriną. Štai Vokietijos federalinis Konstitucinis teismas pasisakė dėl ES abipusio pripažinimo principo. Šiuo 2005 m. birželio 18 d. priimtu sprendimu dėl 2004 m. liepos 21 d. įstatymo „Dėl pamatinio dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp Europos Sąjungos valstybių narių tvarkos įgyvendinimo“ jis galbūt suformavo kiek aiškesnę poziciją dėl ES teisės taikymo. Nagrinėdamas Vokietijos federalinio įstatymo, kuriuo į nacionalinę teisės sistemą įvedamas Europos arešto orderis, Federalinis Konstitucinis Teismas pareiškė, kad „nors Europos Sąjungos sutarties 6 straipsnyje įtvirtintos Europos Sąjungos pirminės teisės dalykas yra valstybių narių tarpusavio struktūrų vienodumas, ši nuostata savaime dar nereiškia, kad yra struktūrinius principus užtikrinantis sankcijų mechanizmas (ES sutarties 7 str.), be to, bendrus europinius žmogaus teisių standartus nustatanti Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija dar nepagrindžia manymo, kad Europos Sąjungos valstybių teisinės valstybinės struktūros yra tarpusavyje materialiai sinchronizuotos, todėl atitinkamas konkretus tikrinimas nacionaliniu lygmeniu yra nebereikalingas. Šiuo požiūriu negalima konstitucinių pagrindinių teisių garantijų apriboti griežtai įgyvendintu abipusio pripažinimo principu ir kartu su tuo susijusiu plataus valstybių abipusio pripažinimo paskelbimu.“⁹² Galima sakyti, jog šituo sprendimu Konstitucinis Teismas paneigė ES abipusio pripažinimo principo absoliutumą.

Nors Lenkija yra ES nare tik nuo 2004 m. jos konstitucinės justicijos institucija – Konstitucinis Tribunalas jau turi savo praktikoje pora bylų, kuriom buvo sprendžiamas ES teisės ir nacionalinės konstitucijos suderinamumas. Pirmoji byla yra Prisijungimo prie ES byla (angl. Accession Treaty judgment). Šiame 2005 m. gegužės 11 d. sprendime Konstitucinis Tribunalas pasakė, jog stojimo sutartis neprieštarauja šalies Konstitucijai, bet pabrėžė, kad Konstitucija yra

⁹¹ Tarybos pamatinis sprendimas 2002 m. birželio 13 d. dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos 2002/584/TVR, http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=34199&p_query=&p_tr2=2, prisijungimo laikas 2008-11-13.

⁹² Vokietijos Federalinio Konstitucinio teismo sprendimas Europos arešto orderio byla, vertimas Kerutis K. // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr.2, p.227.

aukščiausia šalies teisė, net ir konflikto su ES teise atveju.⁹³ Tiesa, šis sprendimas ES teisės specialistų yra vertinamas kaip vienintelis reprezentuojantis požiūrį į absoliutų konstitucinį suverenumą.⁹⁴

Lenkijos Konstitucinė taryba taip pat nagrinėjo nacionalinio įstatymo įvedančio į nacionalinę teisę Europos arešto orderio nuostatas (angl. European Arrest Warrant), atitikimą Konstitucijai. Pagal Europos arešto orderį vykdoma perdavimo procedūra yra paprastesnė nei ta, kuri vykdoma klasikinės ekstradicijos atveju (tai patvirtina tas faktas, kad Europos arešto orderis išduodamas tiesiogiai bendradarbiaujant teisminėms institucijoms ir nesinaudojant diplomatiniais kanalais ar kitais tarpininkais). 2004 m. gegužės 1 d. įstojusi į ES Lenkija prisiėmė išsipareigojimą visiškai įgyvendinti ES Tarybos pamatinį sprendimą. Tačiau Lenkijos Konstitucijos 55 str. 1 dalyje yra įtvirtintas draudimas išduoti Lenkijos piliečius. Taigi Europos arešto orderio perkėlimas į nacionalinę teisę buvo svarstomas Konstituciniame Tribunole, kur narių nuomonės labai išsiskyrė. Vieni laikėsi nuomonės, kad reikalinga Konstitucijos pataisa, kiti teigė, kad piliečio perdavimo sąvoka pagal Europos arešto orderį skiriasi nuo ekstradicijos sąvokos pagal tarptautinę teisę, kuri ir yra atspindėta (tyrėjų nuomone) Konstitucijos 55 str. 1 d.⁹⁵ Lenkijos įstatymų leidėjas nusprendė Pamatinį sprendimą įgyvendinti priimdamas 1997 m. Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimus ir nekeisdamas konstitucijos. Įstatymų leidėjas keisdamas Baudžiamojo proceso kodeksą išskyrė ekstradicijos ir asmens perdavimo pagal Europos arešto orderį terminus. Tačiau vėliau Gdansko apygardos teismas iniciavo bylą Konstituciniame Tribunole, keldamas klausimą, ar Baudžiamojo kodekso nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Tribunolas ėmėsis tirti bylą konstatavo, jog pirmiausiai konstitucinės sąvokos negali būti aiškinamos paprastuose įstatymuose esančiais terminais. Lenkijos teisiniame diskurse „ekstradicijos“ ir „perdavimo“ sąvokos tradiciškai buvo suvokiamos kaip sinonimai. Taigi Europos arešto orderis prieštarauja Konstitucijai. Konstitucinis Tribunolas pabrėžė, kad nors pareiga įgyvendinti ES antrinę teisę, įskaitant pamatinius sprendimus, priimtus trečiajame ramstyje (ES sutarties 32 str. 2 dalies b punktas, pakeistas Amsterdamo sutartimi), yra įtvirtinta Lenkijos Respublikos 9 straipsnyje, tačiau faktas, kad nacionalinis įstatymas buvo išleistas siekiant įgyvendinti ES antrinę teisę, *per se* negarantuoja šio įstatymo atitikties Konstitucijos nuostatomis. Konstitucinis Tribunolas šioje byloje ne be anksto tikrino ES teisės akto atitiktį Konstitucijai, todėl nebegalėjo priimti sprendimo ar reikia keisti konstituciją, tačiau panaikindamas antikonstitucines įstatymo nuostatas (jos galios netekti turėjo praėjus 18 mėn. nuo sprendimo priėmimo), nurodė, kad jei konstitucija bus pakeista, tokios

⁹³ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2005-04-27 sprendimas P 1/05 // http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/P_1_05_GB.pdf, prisijungimo laikas 2008-11-26.

⁹⁴ Chalmers D et al. European Union Law, Cambridge, 2006, p. 198.

⁹⁵ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. balandžio 27 d. nutarimo P 1/05 santrauka, vertimas Milius E., Moisejevas R. // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr.2, p. 231.

nuostatos turės būti priimtos iš naujo.⁹⁶ Šis sprendimas vertinamas kaip ypač „draugiškas“ ES teisei, tačiau kartu parodantis, kad tokia „draugiška“ interpretacija turi ir savo ribas. Taip pat atkreipiamas dėmesys, jog šios dvi bylos atspindi bendrą Vidurio ir Rytų Europos tendenciją – pastangas užkirsti kelia klišėms ir rasti pragmatišką sprendimą.⁹⁷

Poskyrio apibendrinimas:

1. Kai kurių Europos šalių konstitucinių teismų jurisprudencija įrodo, jog konstitucinių teismų jurisprudencija išplečia konstitucinį reguliavimą ir gali nustatyti reikiamą konstitucijos bei tarptautinių teisės aktų santykį net ir be konstitucijos keitimo.
2. Senųjų ES šalių Vokietijos ir Italijos bei naujosios ES narės Lenkijos konstitucinių teismų sprendimai tapo precedentiniais reguliuojant konstitucijos ir ES teisės santykį.
3. Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas savo sprendimais pagrindė ES teisės viršenybę, tačiau nustatė ir ES teisės reguliavimo ribas, pasilikdamas sau teisę spręsti ar ES antrinė teisė nepažeidžia pagrindinių konstitucinių principų, pirmiausia pagrindinių teisių ir laisvių srityje. Taip pat jis paneigė ES abipusio pripažinimo principo absoliutumą.
4. Italijos Konstitucinis Teismas sprenddamas apie konstitucijos bei ES teisės aktų santykį taip pat pasiliko sau teisę spręsti dėl ES teisės normų atitikimo šalies Konstitucijai ir jų taikymo galimumo prieštaravimo atveju.
5. Nors Lenkija yra pakankamai nauja ES narė, tačiau jos Konstitucinis Tribunolas sprenddamas apie ES teisės atitikimą nacionalinei Konstitucijai vieninteliis aiškiai pasakė, jog Konstitucija yra aukščiausia šalies teisė, net ir konflikto su ES teise atveju. Taip pat pripažindamas konkretų ES teisės aktą prieštaraujančiu konstitucijai ir liepdamas panaikinti nacionalinio teisės akto nuostatas, kuriomis buvo įgyvendinamas šis ES teisės aktas, Konstitucinis Tribunolas aiškiai nustatė šalies Konstitucijos ir ES teisės santykį.

⁹⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. balandžio 27 d. nutarimo P 1/05 santrauka, vertimas Milius E., Moisejevas R. // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr.2, p.236.

⁹⁷ Albi A. Supremacy of EC law in the New Member States bringing Parliaments into the Equation of ‘Co-operative Constitutionalism’ // European Constitutional Law Review, 2007, Nr. 3, p. 28, 29.

2.3.3. Konstitucinės jurisprudencijos santykis su Europos žmogaus teisių teismo ir Europos Teisingumo Teismo jurisprudencija

Siekiant atskleisti konstitucijos ir tarptautinių teisės aktų sąveikos abipusiškumą, būtina nagrinėti ir jų gyvybingumą užtikrinančių mechanizmų – teismų veiklą bei tarpusavio sąveiką.

Kaip žinia, įgyvendinant 1950 m. lapkričio 4 d. pasirašytos Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (įsigaliojo 1953 m. rugsėjo 3 d.) nuostatas 1954 m. gegužės 18 d. buvo sukurta Europos žmogaus teisių komisija, o 1959 m. sausio 19 d. įsteigtas Europos Žmogaus Teisių Teismas. Šios institucijos unikalios tuo, kad jos buvo pirmosios, kurioms buvo pavesta tikrinti valstybių priimtų išipareigojimų žmogaus teisių srityje vykdymą. O nuo 1998 m. įsigaliojus Konvencijos protokolui Nr. 11, šios abi institucijos buvo sujungtos ir įkurtas vienas nuolat veikiantis Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) reziduojantis Strazbūre. EŽTT jurisdikcija nėra šio darbo tyrimų objektas, tačiau ją būtina aptarti tiek kiek ji siejasi su kompetencija tirti tuos pačius klausimus, kuriuos nagrinėja nacionaliniai konstituciniai teismai (ar analogiškus įgaliojimus turintys teismai, tutint omeny, kad kai kurių valstybių konstitucinę priežiūrą vykdo bendros kompetencijų teismai). Taigi svarbiausias EŽTT kompetencijos aspektas yra nagrinėti ne tik valstybių (konvencijos dalyvių) skundus dėl kitų valstybių veiksmų, bet ir individualius skundus, teikiamus fizinių asmenų, nevyriausybinėse organizacijose ar asmenų grupėse, jei jie mano, jog jų teisės pažeidė viena iš valstybių (konvencijos dalyvių). Esminė sąlyga priimti skundą yra visų galimų valstybės vidaus teisinės gynybos priemonių išnaudojimas ir 6 mėnesių terminas po tokio galutinio sprendimo priėmimo. Apibendrintai galime sakyti, kad EŽTT jurisdikcija apima visus Konvencijos ir jos protokolų aiškinimo bei taikymo klausimus, o ši, kaip aptarėme anksčiau, apima visas pagrindines Europos piliečių teises ir laisves. Dėl to iš dalies galima sutikti su buvusio EŽTT pirmininko L. Wildhaberio nuomone, jog EŽTT visuomet *sui generis* galime vadinti kvazikonstituciniu teismu.⁹⁸

LRKT nekartą darė nuorodas į konkrečius ES teisės aktus ir ETT bei EŽTT jurisprudenciją. Štai LRKT 1995 m. sausio 24 d. išvadoje taip pat daroma nuoroda į EŽTT jurisprudenciją. Konstatavęs, kad Konstitucijos ir Konvencijos normų suderinamumo aiškinimas turi būti prasminis, loginis, o ne tik pažodinis (kuris, pasak LRKT, yra „nepriimtinas žmogaus teisių apsaugos prigimčiai“), ir kad aiškinant teisės normos turinį svarbu ne tai, kokia konkrečia žodine forma atitinkama taisyklė yra suformuluota, o tai, kad remiantis jos tekstu būtų galima neabejotinai suprasti, jog kalbama apie tam tikriems subjektams skirtą nuorodą atitinkamomis sąlygomis veikti

⁹⁸ Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos sąlyčio problemos // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p.71.

atitinkamu būdu, LRKT nurodė, jog formalus pažodinis Konvencijos nuostatų aiškinimas nepripažįstamas ir EŽTT praktikoje.⁹⁹ Ilgainiui LRKT nutarimuose tiesioginės nuorodos į Konvenciją ir ją aiškinančią EŽTT jurisprudenciją tapo įprastu dalyku, o žmogaus teisių bylose – tarsi privalomu. Tose bylose nagrinėjamų klausimų spektras yra kuo plačiausias – nuo asmenų lygybės ir nediskriminavimo bei išraiškos ir asociacijų laisvių iki nuosavybės gynimo ir apsaugos bei mirties bausmės draudimo.¹⁰⁰ Kaip pavyzdį galima paminėti 2005 m. rugsėjo 29 d. nutarimą, kuriame nagrinėdamas Farmacijos įstatymo straipsnio dalies atitiktį Konstitucijai, LRKT davė nuorodą į ES teisės aktus bei EŽTT jurisprudenciją.

Nors, kaip buvo minėta, tarptautinėse sutartyse nustatytas reguliavimas savaime negali būti argumentas aiškinant Konstitucijos nuostatų turinį, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir ją aiškinančios EŽTT jurisprudencijos atžvilgiu LRKT pritaikė šiek tiek kitokią formulę. Vengdamas įvardinti Konvenciją kaip Lietuvos konstitucinė teisės šaltinį, LRKT suformulavo eksplicitinę nuostatą, jog „Europos Žmogaus teisių Teismo jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra aktuali ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui“.¹⁰¹ Taigi, nors EŽTT jurisprudencija pagal oficialiąją konstitucinę doktriną ir nėra Lietuvos konstitucinės teisės šaltinis, ji yra Lietuvos konstitucinės teisės aiškinimo šaltinis. Kaip rašo E. Kūris, „manytina, kad toks Konvencijos „statuso“ įtvirtinimas reiškia ir LRKT „tylų“ išipareigojimą kiekvienoje byloje, kurioje nagrinėjamas klausimas patenka ir į Konvencijos reguliavimo sritį ir dėl kurio esama reikšmingos Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos, atsižvelgti į šią jurisprudenciją, tačiau apie tai neprivalo būti rašoma LRKT nutarimo tekste“. Šiuo kontekstu ypač paminėtinas LRKT 2003 m. liepos 4 d. nutarimas, kuriame EŽTT jurisprudencija remiamasi plačiau negu iki tol. Šioje byloje prieštaraujančiu Konstitucijai buvo pripažintos įstatymo nuostatos, pagal kurias buvo sumažintos pareigūnų ir karių valstybinės pensijos (už tarnybą Lietuvos valstybei). Taip pat LRKT 2002 m. lapkričio 25 d. nutarime *inter alia* buvo trumpai konstatuota, kad „teisė į senatvės pensiją su teise į nuosavybę yra siejama ir EŽTT jurisprudencijoje“ ir buvo daroma nuoroda į EŽTT bylą *Wessels-Bergervoet prieš Belgiją*. Argumentai, pagrindžiantys teisės į senatvės pensiją ir teisės į nuosavybę sąsają, LRKT 2002 m. lapkričio 25 d. nutarime kildinti toli gražu ne iš analogijos su EŽTT jurisprudencija, kuri čia tik papildomai „ilustruoja“ LRKT poziciją, bet iš pačios Konstitucijos,

⁹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-11-30.

¹⁰⁰ Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją // *Teisė*, 2004, Nr. 50, p. 83.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-11-30.

tačiau matyt, ir jie, ir tai, kad nuoroda į EŽTT jurisprudenciją buvo vienintelė, pasirodė nepakankamai įtikinami.¹⁰²

Į tai, kad Europos žmogaus teisių konvencija ir EŽTT jurisprudencija tapo konstitucijų aiškinimo šaltiniu ir pagalbine priemone, kuria naudojamosi daugiau ar mažiau atvirai, atkreipia dėmesį ir dr. C. Taube. „Šiuo aspektu skirtumai gali būti aiškinami tuo“, sako ji, „kad šiose šalyse skiriasi konstitucinės kontrolės justicija (Estijos Aukščiausiojo Tesimo specializuota kolegija, Latvijos ir Lietuvos Konstituciniai Teismai), aiškinimo metodų, teisinės argumentacijos ir motyvacijos kūrimo laikas“.¹⁰³

Tačiau pastebimas ir atvirkščia procesas – nacionalinių konstitucinių teismų jurisprudenciją savo sprendimuose EŽTT mini gana dažnai, paprasta kaip vienus iš nacionalinės teisės šaltinių, aptardamas nagrinėjamai bylai turinčius reikšmės nacionalinius teisės aktus. EŽTT yra pacitavęs ir keletą Lietuvos Konstitucinio Teismo nutarimų. Jie buvo nurodomi aptariant nagrinėjamai bylai reikšmingus Lietuvos teisės šaltinius, tačiau patys Lietuvos Konstitucinio Teismo aktai EŽTT nagrinėjimo dalyku nebuvo.¹⁰⁴ Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje išplėtojo proporcingumo principą, tačiau iš tikrųjų Teismui įtaką darė valstybės narės ir jų nacionalinės teisės tradicijos. Taigi vykstant šiam plėtojimuisi pastebima akivaizdi sąveika tarp nacionalinės jurisprudencijos ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos.¹⁰⁵

Europos Bendrijų Teisingumo Teismas (toliau – ETT ir Teismas) įsteigtas 1952 m. pagal Europos anglių ir plieno bendrijos steigimo sutartį. Jo paskirtis – užtikrinti, kad ES teisės aktai visose valstybėse narėse būtų aiškinami ir taikomi vienodai. 1988 m. siekiant palengvinti ETT darbą buvo įkurtas Pirmosios instancijos teismas (toliau – PTI), kuriam buvo pavesta nagrinėti tam tikrų kategorijų ieškinius, ypač susijusius su konkurencijos taisyklių taikymu bei fizinių asmenų ieškinius, tuo tarpu ETT buvo patikėta vykdyti PIT sprendimų priežiūrą teisės taikymo atžvilgiu. Detaliau nenagrinėjant šių teismų kompetencijos ir jurisdikcijos minėsime ETT, kaip pagrindinį ES teismą. Taigi reikėtų paminėti, kad ETT įgyvendinant savo tikslą – užtikrinant, kad būtų laikomasi teisės, preliminarių nutarimų institutui tenka pagrindinis vaidmuo. Būtent per šį institutą įgyvendinama ETT ir nacionalinių valstybių narių teismų bendradarbiavimo idėja. Iš tiesų, tai yra racionalus būdas plėtoti Bendrijos teisę ir Europos integracijos procesus, nes priešingu atveju kiltų pavojus, kad kiekviena valstybė narė savaip aiškintų ir taikytų bendrijos teisę. Preliminarių nutarimų procedūra reiškia, kad nacionalinis teismas, kuris turi taikyti Sutartį ar antrinės teisės aktus, gali

¹⁰² Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją // Teisė, 2004, Nr. 50, p. 86, 87.

¹⁰³ Taube C. Konstitucinės jurisprudencijos ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos tarpusavio sąveika // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2002, p. 210.

¹⁰⁴ Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją // Teisė, 2004, Nr. 50, p. 86, 87.

¹⁰⁵ Taube C. Konstitucinės jurisprudencijos ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos tarpusavio sąveika // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2002, p. 210.

ETT paklausti, kaip reikėtų aiškinti tam tikrą Sutarties nuostatą arba tam tikrą Europos institucijų dokumentą. Nacionalinis teismas taip pat gali paprašyti ETT nustatyti, ar toks teisės aktas galioja. Įdomu tai, kad pats Teismas savo jurisprudencijoje neretai preliminarių nutarimų priėmimo procesą vadina „teisiniu bendradarbiavimu“ siekiant kurti ir taikyti vienodą Bendrijos teisę.¹⁰⁶ Viena iš pagrindinių problemų, su kuria susiduriame ieškodami ETT ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos sąlyčio taškų, – kaip nacionaliniai konstituciniai teismai supranta EB steigimo sutarties 234 str. minimus „galutinės institucijos teismus“. Kadangi Vokietijos, Italijos ir Ispanijos konstituciniai teismai laikosi nuomonės, kad ES teisė ir nacionalinė teisė – dvi skirtingos teisės sistemos (dualizmas), iš to išplaukia, kad Vokietijos Federalinis Konstitucinis Teismas ir Italijos Konstitucinis Teismas pripažino savo galimybę, bet ne pareigą kreiptis į ETT pagal EB sutarties 234 str. Ispanijos Konstitucinis Teismas atstovauja pozicijai, kad ES teisės klausimai apskritai nepriklauso konstitucinei jurisprudencijai, todėl jo nuomone, šiuos klausimus sprendžia kiti nacionaliniai teismai ir ETT. Todėl Ispanijos Konstitucinis Teismas nėra pareiškęs nuomonės nei dėl savo galimybės, nei dėl savo pareigos kreiptis į ETT. Kitų šalių, tokių kaip Austrijos, Portugalijos ir Belgijos, konstituciniai teismai pripažįsta savo pareigą kreiptis į ETT ir prašyti jo preliminaraus nutarimo.¹⁰⁷ Tačiau ir šių valstybių konstituciniai teismai nėra linkę dažnai kreiptis į ETT. Pavyzdžiui iki 2002 m. į ETT kreipėsi tik Austrijos Konstitucinis teismas (3 kartus) ir Belgijos arbitražo teismas (1 kartą). Pažymėtina, kad tose valstybėse, kuriose konstitucinę kontrolę vykdo ne konstituciniai, o aukščiausieji teismai arba kitos specialios institucijos, yra taip pat pripažįstama pareiga kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo (Nyderlanduose, Didžiojoje Britanijoje, Danijoje, Graikijoje, Švedijoje, Suomijoje). Tačiau ir šie teismai į ETT kreipiasi ne itin aktyviai: Airijos Aukščiausiasis teismas iki 2002 m. kreipėsi 1 kartą, Suomijos Aukščiausiasis teismas 3 kartus.

Pažymėtina, kad nors LRKT jurisprudencijoje į ES teisę apeliuojama kur kas mažiau nei į EŽTT jurisprudenciją, ETT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui. LRKT suvokia, jog konstitucinės normos interpretuotinos atsižvelgiant į Europoje vykstantį integracinį procesą ir tai yra sąmoningos konstitucinio reguliavimo ir europinės integracijos paieškos. Kaip pavyzdį galima paminėtini LRKT 2006 m. gruodžio 21 d. ir 2007 m. gegužės 15 d. nutarimus, kuriuose ETT jurisprudencija pateikiama kaip teisės aiškinimo šaltinis. 2006 m. gruodžio 21 d. nutarime LRKT akcentavo, jog „LRKT savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs, kad EŽTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui. Tai pasakytina ir apie Europos Bendrijų

¹⁰⁶ Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 88.

¹⁰⁷ Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 55, 56.

Teisingumo Teismo ir Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo jurisprudenciją.“ Šioje byloje LRKT minėjo ne tik atskiras ETT bei PIT bylas, bet ir ES antrinės teisės šaltinius, iš kurių daugiausiai direktyvas.¹⁰⁸ 2007 m. gegužės 15 d. nutarime LRKT vėl pabrėžė, jog EŽTT jurisprudencija, kaip teisės aiškinimo šaltinis, yra svarbi ir Lietuvos teisės aiškinimui bei taikymui ir „tai mutantis mutandis pasakytina ir apie Europos Bendrijų Teisingumo Teismo bei Europos Bendrijų Pirmosios instancijos teismo jurisprudenciją“.¹⁰⁹ Tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog nei tarptautiniai bei ES teisės aktai, nei tarptautinių teismų jurisprudencija nebuvo pateikiami kaip pagrindiniai teisės šaltiniai, kuriais aiškinamas konstitucinis reguliavimas, o tik paminėti papildant LRKT argumentus.

Precedentinė kol kas yra vienintelė byla, kurią nagrinėjant LRKT priėmė sprendimą kreiptis į ETT dėl prejudicinio sprendimo. Elektros energetikos įstatymas (2004 m. liepos 1 d. redakcija) buvo priimtas įgyvendinant Direktyvą, kuri priimta Europos Bendrijos steigimo sutarties nustatyta tvarka, o pagal Konstitucijos sudedamąją dalį – Konstitucinį aktą „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ES teisės normos, kylančios iš ES grindžiančių sutarčių, kolizijos atveju turi viršenybę prieš Lietuvos Respublikos įstatymus. LRKT 2007 m. gegužės 8 d. priėmė sprendimą „Dėl kreipimosi į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą priimti prejudicinį sprendimą“, kuriuo nusprendė kreiptis į Europos Bendrijų Teisingumo Teismą su prašymu priimti prejudicinį sprendimą šiuo klausimu: ar 2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2003/54/EB dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinančios Direktyvą 96/92/EB, 20 straipsnis turi būti aiškinamas kaip įpareigojantis valstybes nares nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį bet kuri trečioji šalis savo nuožiūra, jei tik yra elektros energijos sistemos „būtinų pajėgumų“, turi teisę pasirinkti, prie kurios sistemos – elektros energijos perdavimo ar elektros energijos paskirstymo – ji nori prisijungti, o tokios sistemos operatorius turi pareigą suteikti prieigą prie tinklo. Europos Bendrijų Teisingumo Teismas 2008 m. spalio 9 d. priėmė prejudicinį sprendimą, kuriame nusprendė, kad Direktyvos 20 straipsnyje nėra numatyta „jog prieigos prie tinklų sistema, kurią privalo įdiegti valstybės narės, turi leisti reikalavimus atitinkančiam vartotojui savo nuožiūra pasirinkti tinklo, prie kurio jis pageidauja prisijungti, tipą“ ir jame nedraudžiamas nacionalinis reglamentavimas, pagal kurį „reikalavimus atitinkančio vartotojo įrenginiai gali būti prijungiami prie perdavimo tinklo tik tokiais atvejais, kai skirstomųjų tinklų operatorius dėl nustatytų techninių arba eksploatacijos reikalavimų atsisako prijungti prie savo tinklo reikalavimus atitinkančio vartotojo įrenginius, esančius jo licencijoje nurodytoje veiklos teritorijoje. Tačiau nacionalinis teismas turi patikrinti, ar ši sistema įdiegta ir įgyvendinama

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-12-10.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-12-10.

vadovaujantis objektyviais ir sistemos vartotojų nediskriminuojančiais kriterijais“.¹¹⁰ Taigi prejudicinis sprendimas buvo palankus Lietuvos įstatymui, bet LRKT priimdamas sprendimą juo tik rėmėsi kaip išaiškinančiu Direktyvą, bet ne Konstituciją. Tai atitinka ir iki šios bylos taikytą LRKT poziciją, jog Konstitucija gali būti aiškinama tik remiantis ja pačia.

Dar vienas aspektas nagrinėjant teismų jurisprudencijos sąveikos klausimą yra tai, jog tokie bendrieji teisės principai, kaip antai: proporcingumas, teisinis tikrumas, teisėtų lūkesčių apsauga, asmenų lygybė ir nediskriminavimas, tai pat principai, kurias grindžiamas procesinių teisių įtvirtinimas (teisė būti išklaustyti, teisė į gynybą, efektyvi teisminė gynyba ir kita.) ir privatumo apsauga ir kt. Lietuvos teismų praktikoje yra formuluojami labai panašiai kaip ir ETT jurisprudencijoje. ETT jurisprudencijoje ir LRKT jurisprudencijoje generuojamų bendrųjų teisės principų konvergencija (ar „tapatumas“) rodo ir tai, kad minėti principai, būdami autentiški EB/ES teisės ir Lietuvos teisės principai, kyla iš tų pačių Europos teisinių vertybių, iš ES valstybių narių ir Lietuvos priklausymo tai pačiai teisinei civilizacijai – Vakarų teisės tradicijai.¹¹¹

Nacionalinių konstitucinių teismų ir ETT sąveika, kaip jau minėjome, yra įvardinama kaip „teisminiai dialogai“ arba „bendradarbiavimu grindžiamas konstitucionalizmas“, kuris yra grindžiamas struktūruotu nuolat besitęsiančiu, bendradarbiavimu ir abipusiu pasitikėjimu.¹¹²

Viena vertus, nacionaliniai konstituciniai teismai pasiuntė įspėjimus ETT dėl poreikio gerbti pagrindines teises ir labiau kontroliuoti ES institucijų kompetencijos ribų laikymąsi ir patys ėmėsi elgtis susilaikant nuo destruktivaus elgesio – nei vienas nacionalinis teismas nepripažino Bendrijos antrinės teisės kaip negaliojančios. Kita vertus, ETT atkreipė dėmesį į duotus ženklus: net jei kai kurie nacionalinių konstitucinių teismų sprendimai buvo kritikuojami kaip nacionalistiniai ar netgi priešiški Bendrijos teisei, šie sprendimai pasitarnavo kaip katalizatoriai vystant pagrindines teises ETT jurisprudencijoje ir ginant žmogaus teises, kaip vieną iš pagrindinių ES teisės principų. Kitaip tariant ETT pademonstravo dėmesingumą konstitucinių teismų interesams besirūpindamas, kad ir Bendrijos institucijoms būtų pripažintos jų kompetencijos. Pailiustruoti šį teiginį galima 1994 m. ETT nuomone („Opinion“)¹¹³, kuomet buvo nuspręsta, jog Bendrija negali prisijungti prie Europos žmogaus teisių konvencijos nepadariusi pakeitimų pirminėje Sutartyje. Tai apribojo

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-12-10.

¹¹¹ Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant Konstituciją // Teisė, 2004, Nr. 50, p. 88-90.

¹¹² Albi A. Supremacy of EC law in the New Member States bringing Parliaments into the Equation of ‘Co-operative Constitutionalism’ // European Constitutional Law Review, 2007, Nr. 3, p. 29, 30.

¹¹³ ETT nuomonė 2/94, dėl Bendrijos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos, 1996. [http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3_committees/07.%20other%20committees%20and%20working%20groups/01.%20eu%20accession%20to%20echr%20\(gt-dh-eu\)/working%20documents/2002/DGII\(2001\)002%20%20E%20Accession%20EU%20to%20ECHR.asp](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3_committees/07.%20other%20committees%20and%20working%20groups/01.%20eu%20accession%20to%20echr%20(gt-dh-eu)/working%20documents/2002/DGII(2001)002%20%20E%20Accession%20EU%20to%20ECHR.asp), prisijungimo laikas 2008-11-26.

horizontalaus tiesioginio efekto taikymą direktyvoms „Dori“¹¹⁴ ir „Tabako reklamos direktyvos“¹¹⁵ bylų atvejais, kuomet pirma karta buvo panaikintos Bendrijos priemonės (veiksmai) politinei svarbai pasiremiant kompetencijos stoka. Remiantis šiuo pagrindu buvo pabrėžta, kad nors viršenybės principas išlieka pagrindinis (esminis), jis yra „dvimatis“ (two-dimensional) kompleksas susidedantis iš pokalbio ir įtikimumo.¹¹⁶ Šio tipo teisminis bendradarbiavimas gerai atitinka pliuralistų požiūrį, kuris pastaruoju metu įgijo populiarumą aiškinat santykius tarp Bendrijos ir nacionalinės teisės. Nepaisant kai kurių nukrypimų, pliuralistinė koncepcija vertina nacionalinius ir europinius konstitucinius dokumentus nebe kaip pagrindinius dviejų nepriklausomų teisės sistemų teisės šaltinius. Vietoj to, santykis tarp teisės sistemų apibrėžiamas kaip labiau horizontalus, nei vertikalus heterarchinis, nei hierarchinis. Kiekvienas aukščiausiasis teismas su savo subsystema (konstituciniai teismai, ETT, EŽTT) išskiria abi viršenybes ir legitimumą iš savo paties bazinių dokumentų, išlaikant interpretavimą „kompetencija-kompetencija“. Akcentas čia yra konfliktų prevencijoje per bendradarbiavimą ir sąveiką. Jei konfliktai vis tiek pasitaiko, jie turi būti sprendžiami vadovaujantis pagrindiniais principais, pasiremiant konkrečiu konstituciniu kontekstu, laiku ir praktiškumu, o kai kuriais atvejais ir politinis veiksmas gali būti būtinas priimant sprendimą.¹¹⁷

Įdomų santykį tarp nacionalinių teismų ir ETT nustatė Lenkijos Konstitucinis Tribunolas 2006 m. gruodžio 16 d. sprendimu. Konstitucinis Tribunolas atmetė klausimo nagrinėjimą dėl įstatymo atitikimo Konstitucijos 90 str. nustatydamas, kad nagrinėjant šį klausimą tektų aiškinti ES teisę, kas yra ETT kompetencija. Tuo pačiu Konstitucinis Tribunolas pasiliko sau teisę nagrinėti su ES susijusius klausimus, turinčius taip pat ir sąlytį su konstituciniais klausimais. Šis Lenkijos Konstitucinio Tribunolo sprendimas vertinamas kaip atspindintis bendradarbiavimu grįstą konstitucionalizmą (Constitutional co-operation).¹¹⁸

„Teisminių dialogų“ arba „bendradarbiavimu grįsto konstitucionalizmo“ poziciją palaiko ir prof. E. Kūris. Jis pabrėžia, kad „labai svarbu, kad ir Europos Bendrijų Teisingumo Teismas, ir nacionaliniai teismai Europos Sąjungos teisę ir nacionalines konstitucijas aiškintų gerbdami vieni kitų jurisdikciją.“ 2005 m. Blede (Slovėnija) vykusiame Europos konstitucinių teismų pasitarime (jame dalyvavo ir Europos viršnacionalinių teismų vadovai) buvo priimta

¹¹⁴ Case C-91/92 *Dori v. Recreb*: judgment of the Court of 14 July 1994, http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61992J0091, prisijungimo laikas 2008-11-26.

¹¹⁵ Case C-376/98, *Bundesrepublik Deutschland v. European Parliament and Council*, Judgment of the Court of 5 October 2000, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61998J0376:EN:HTML>, prisijungimo laikas 2008-11-26.

¹¹⁶ Albi A. *Supremacy of EC law in the New Member States bringing Parliaments into the Equation of 'Co-operative Constitutionalism'* // *European Constitutional Law Review*, Nr. 3, 2007, p. 30.

¹¹⁷ Ten pat, p. 31

¹¹⁸ *Lazowski A. Constitutional Tribunal on the Preliminary Ruling Procedure and the Division of competence Between national Courts and Court of Justice* // *European Constitutional Law Review*, Nr.4, 2008, p. 187.

deklaracija, kad bus vadovaujamosi abipusio draugiškumo principu, pagal kurį viršnacionaliniai teismai atsižvelgia į nacionalinę konstitucinę tvarką, o nacionaliniai teismai savo teisę aiškina taip, kad nebūtų pakenkta viršnacionalinei teisei.¹¹⁹

Puikiai nacionalinių konstitucinių teismų ir ETT santykį pailiustruoja ETT sprendimas Kreil¹²⁰ byloje (leidimas moterims lygiomis teisėmis atlikti karo tarnybą), kuris sąlygojo atitinkamą Vokietijos pagrindinio įstatymo pataisą. Ši pataisa, prof. M. Wyrzykowski nuomone, kaip Teisingumo Teismo sprendimo pasekmė ne tiek menkino vokiečių konstitucinę tvarką, kiek atkreipė dėmesį į anksčiau egzistavusį (o ne įsisąmonintą, turint omenyje tuometinį moterų teisių lygybės supratimą tose srityse, kurios tradiciškai laikomos jautriomis) lygybės principo turinio deficitą. ETT sprendimas visų pirma patvirtino tokio deficito buvimą, vis labiau suvokiamą konstitucinėje Europos kultūroje, o Vokietijos įstatymų leidėjo pasirengimas kuo greičiau priimti Pagrindinio įstatymo pataisą buvo įrodymas, kad yra visiškai sutinkama su Teisingumo Teismo pozicija. Šia konstitucijos pataisa siekta aukštesnio žmogaus laisvių ir teisių (šiuo konkrečiu atveju – lygybės atsižvelgiant į lytį) apsaugos lygio. Tai visiškai atitiko konstitucinės teisės ir bendrijos teisės santykių filosofiją, aiškiai išdėstyta Vokietijos Federalinio Konstitucinio Teismo nagrinėtose Solange II ir Maastricht bylose.¹²¹

Galima daryti išvadą, kad tarp nacionalinių konstitucinių teismų ir ETT vyksta dialogas, kuris yra daugiausiai paremtas abipusiu bendradarbiavimu stengiantis išvengti destruktivių konfliktų, bet taip pat mūsų šiame darbe nagrinėtos konstitucinių teismų bylos rodo, jog yra ir tam tikros ribos „draugiškai“ EB/ES teisės interpretacijai, kurios atsiskleidžia kuomet kyla ryškus prieštaravimas tarp nacionalinės konstitucijos ir EB/ES teisės.¹²²

Profesorius K. Lapinskas teigia, kad nacionalinių konstitucinių teismų bendradarbiavimas su Europos viršnacionaliniais teismais gali pasitarnauti tiek vienu, tiek kitų teismų sprendimų kokybės gerinimui.¹²³ O konkrečiai „konstituciniai teismai ir ETT yra susieti tarpusavyje ir priklauso vieni nuo kitų, kadangi tik konstitucinis teismas gali užtikrinti valstybės narės Europos konstitucinę teisę ir tik ETT gali užtikrinti Europos sutartinę teisę“, sako jis. Taigi

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Egidijaus Kūrio interviu Prancūzijos Konstitucinės Tarybos žurnalui „Les Cahiers du Conseil Constitutionnel“ // Konstitucinės Tarybos sąsiuviniai, Nr. 23, 2007, http://209.85.129.132/search?q=cache:XdBHaabaVYUJ:www.lrkt.lt/APublikacijos_20071227a.html+Konstitucinis+Teismas+kreip%C4%97si+%C4%AF+Europos+Teisingumo+teism%C4%85&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt, prisijungimo laikas 2008-12-05.

¹²⁰ Case C-285/98, Tanja Kreil v. Bundesrepublik Deutschland: judgment of the Court of 11 January 2000, http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=698J0285, prisijungimo laikas 2008-11-28.

¹²¹ Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 64, 65.

¹²² Albi A. Supremacy of EC law in the New Member States bringing Parliaments into the Equation of ‘Co-operative Constitutionalism’ // European Constitutional Law Review, Nr. 3, 2007, p. 29.

¹²³ Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 99.

tarp Europos tarptautinių ir valstybių narių teismų kuriasi ne hierarchinė, o galių pusiausvyros sistema. Konstitucinis Teismas negali pretenduoti į viršenybę prieš ETT, naudodamasis tuo, kad valstybėje narėje taikant Europos teisę tarsi galutiniu kriterijumi tampa konstitucinė teisė. Kita vertus, ETT negali reikalauti viršenybės dėl to, kad būtina išlaikyti Europos teisės sistemos suderinamumą Europos sutartinėje teisėje.¹²⁴

Poskyrio apibendrinimas:

1. EŽTT turi labai svarbią reikšmę Konvenciją pasirašiusiose šalyse, nes šio teismo jurisdikcija apima visus Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos ir jos protokolų aiškinimo bei taikymo klausimus, o ši apima visas pagrindines Europos piliečių teises ir laisves.
2. EŽTT remiasi valstybių Konvencijos dalyvių konstitucinių teismų nutarimais kaip teisės šaltiniais, kas rodo, jog EŽTT pripažįsta konstitucinių teismų svarbą.
3. LRKT dažnai remiasi EŽTT ir ETT jurisprudencija savo nutarimuose.
4. Ne visi konstituciniai teismai pripažįsta kreipimosi į ETT dėl prejudicinio sprendimo būtinumą – vieni visiškai ignoruoja, o kiti kreipiasi, nors ir labai retai. LRKT yra kreipęsis dėl prejudicinio sprendimo.
5. Bendrieji teisės principai LRKT ir ETT teismų praktikoje yra suprantami vienodai, kas rodo teisinių vertybių tapatumą.
6. Tiek nacionalinių teismų, tiek ETT jurisprudencija rodo, jog kryptama į bendradarbiavimo santykį, kuomet teismai stengiasi vengti tarpusavio konfliktų, gerbia vienas kito jurisdikciją bei atsižvelgia į vienas kito sprendimus. Taigi tarp nacionalinių konstitucinių teismų ir EŽTT ir ETT yra susikūrusi galių pusiausvyrų sistema.

¹²⁴ Lapinskas K Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004, p. 99, 100.

Išvados

1. Pačia bendriausia prasme konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės santykis gali būti suprantamas kaip suverenumo ir tarpusavio priklausomumo sąveika. Darytina išvada, kad tik suverenios tautos gali sudaryti tarptautines sutartis ir dalyvauti tarptautinėse organizacijose, o valstybės valdžios institucijų įgaliojimų perleidimas viršvalstybinėms institucijoms, kurios sukurtos siekiant užtikrinti bendrus, bet ne kokios nors kitos valstybės interesus, negali būti laikomas suvereniteto ribojimu.
2. Šiuolaikiniai integraciniai procesai lėmė, kad tarptautinių sutarčių ir ES teisės santykis tapo įtvirtintas pačiose konstitucijose. Daugumos šalių konstitucinis reguliavimas lemia tarptautinių sutarčių viršenybę prieš nacionalinę teisę, tačiau ne prieš pačią konstituciją. Analogiškas reguliavimą nustatytas ir Lietuvoje. Taip pat pastebimas reiškinys – konstitucijų bei tarptautinių sutarčių turinių suvienodėjimas konkrečiose tarptautinių sutarčių reguliavimo srityse. Taigi pastebima akivaizdi tarptautinių sutarčių ir konstitucijų abipusė sąveika.
3. ES teisės santykis su nacionalinėmis konstitucijomis yra komplikotas, nes ES dėl savo specifinio statuso turi teisę leisti teisės aktus, kurie yra privalomi valstybėms narėms, o kai kurie iš jų taikomi tiesiogiai ir konstitucinis teismas neturi galios patikrinti jų konstitucingumą, kas ir kelia daugiausiai problemų. Nors ETT pabrėžė ES teisės viršenybę net ir santykyje su nacionaline konstitucija, jis taip pat išaiškino, jog neturi teisės paskelbti nacionalinės teisės normos negaliojančia, todėl ES ir nacionalinės teisės, tame tarpe ir konstitucijos santykis, yra tik teisės taikymo klausimas.
4. Valstybės narės, stengiasi išvengti konstitucijos ir kitos nacionalinės teisės konflikto su ES teise, tačiau taip pat stengiasi išlaikyti konstitucijos viršenybę. Dėl šios priežasties jos stengiasi sureguliuoti valstybės ir konstitucijos santykį įtraukdamos atitinkamas normas į patį konstitucijos tekstą, keisdamos ar papildydamos konstitucijas, taip pat patikėdamos šį klausimą sureguliuoti konstituciniams teismams per savo aiškinimą. Skirtingos valstybės taiko skirtingus būdus, pasirinkdamos vieną iš jų arba derindamos juos tarpusavyje.
5. Konstituciniams teismams tenka labai svarbus vaidmuo nustatant konstitucijos santykį tiek su tarptautinėmis sutartimis, tiek su ES teise, bei siekiant suderinti konstitucinį reguliavimą su tarptautiniu, nes visų galimų konstitucijos kolizijos su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise neišvengiamai numatyti iš anksto sureguliuojant per konstitucijos tekstą. Taigi konstitucinė jurisprudencija pratęsia esamą reguliavimą pagal konkrečias aplinkybes. Skirtingų šalių konstituciniai teismai laikosi skirtingos pozicijos dėl konstitucijos ir ES teisės santykio. Kai kurie teismai (Italijos, Vokietijos), netgi pasiliko sau teisę spręsti dėl ES

teisės aktų konstitucingumo. Apibendrinant taip pat galima sakyti, jog visi konstituciniai teismai, nagrinėję konstitucijos neatitikimą ES teisei, vienaip ar kitaip apibrėžė konstitucijos viršenybės principą.

6. Pastebimas reiškinys, jog konstituciniai teismai remiasi tiek EŽTT, tiek ETT jurisprudencija ir atsižvelgia į šių teismų sprendimus, o pastarieji vertina konstitucinių teismų sprendimus kaip teisės šaltinį ir stengiasi nesikišti į jų jurisdikciją. Tai rodo konstitucinių teismų ir Europos viršnacionalinių teismų – EŽTT ir ETT siekį bendradarbiauti ir gerbti vienas kito jurisdikciją, o taip pat, jog vyksta abipusė jurisprudencijų sąveika, kurios reikšmė neabejotina, nes kaip jau minėjome – teismai užtikrina teisės gyvybingumą.
7. Konstitucinės justicijos aktyvumas aptartose šalyse leidžia daryti prielaidą, jog konstitucinis reguliavimas konstitucijos santykyje su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise ir toliau bus plėtojamas užtikrinant konstitucijos santykio su tarptautinėmis sutartimis ir ypač ES teise dinamiškumą bei gilesnę tarpusavio sąveiką.
8. Apibendrinant galima sakyti, jog konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės santykis yra abipusė tiek pačių konstitucijų ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės, tiek ir konstitucinės jurisprudencijos bei Europos viršnacionalinių teismų jurisprudencijos sąveika, kuri yra pagrįsta valstybių bendradarbiavimu siekiant užtikrinti geriausiai žmogaus teises ir laisves bei ekonominius poreikius tenkinančią tvarką.

Literatūros sąrašas

Norminė literatūra:

1. Europos Bendrijų steigimo sutartis // Europos Sąjunga Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai [dokumentų rinkinys], Vilnius, 2005.
2. Europos Sąjungos sutartis // Europos Sąjunga Steigimo dokumentai ir Sutartis dėl Konstitucijos Europai [dokumentų rinkinys], Vilnius, 2005.
3. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Žin., 1995. Nr. 40-987.
4. Lenkijos Respublikos Konstitucija // Užsienio šalių konstitucijos, Vilnius, 2004.
5. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos aktas Dėl Lietuvos nepriklausomybės atstatymo // Žin., 1991. Nr. I-12.
6. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Tarptautinės žmogaus teisių chartijos dokumentų“ // Žin., 1991. Nr. 9-244.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Žin., 1992. Nr. 33-1014(1).
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Žin., 1993, Nr. 6-120
9. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Žin., 1991, Nr. 16-415.
10. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Žin., 1999, Nr. 60-1948.
11. Prancūzijos Respublikos Konstitucija // Užsienio šalių konstitucijos [mokomasis leidinys], Vilnius, 2004.
12. Tarybos pamatinis sprendimas 2002 m. birželio 13 d. dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos 2002/584/TVR, http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=34199&p_query=&p_tr2=2, prisijungimo laikas 2008-11-13.
13. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žin., 2006. Nr. 68-2497.
14. Vokietijos Federacijos pagrindinis įstatymas // Užsienio šalių konstitucijos [mokomasis leidinys], Vilnius, 2004.

Specialioji literatūra:

15. Abramavičius A. Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos Konstitucinio teismo įgaliojimai // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr. 2.
16. Akehurst M., Malanczuk P. Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas, Vilnius, 2000.
17. Albi A. Supremacy of EC law in the New Member States bringing Parliaments into the Equation of ‘Co-operative Constitutionalism’ // European Constitutional Law Review, 2007, Nr. 3.
18. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas, Vilnius, 1999.

19. Chalmers D et al. *European Union Law*, Cambridge, 2006.
20. Frowein J.A. German constitutional system and membership in the European Union, Lithuanian constitutional amendments projekt // *Stojimas į Europos Sąjungą ir konstitucija* [Seminaro medžiaga], Vilnius, 2000.
21. Grzybowski M. Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė: santvarkos ir teisės klausimai // *Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė* [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004.
22. Jarašiūnas E. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija Konstitucinio Teismo praktikoje // *Teisės reforma Lietuvoje ir Lenkijoje ir Europos žmogaus teisių konvencija* [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1999.
23. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija // *Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė* [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004.
24. Katuoka S. Tarptautinės sutartys ir Lietuvos valstybė // *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22).
25. Kūris E. Ekstranacionaliniai veiksniai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui aiškinant konstituciją // *Teisė*, 2004, Nr. 50.
26. Lapinskas K. Lietuvos konstitucinė sistema ir stojimas į Europos Sąjungą // *Stojimas į Europos Sąjungą ir Konstitucija* [seminaro medžiaga], Vilnius, 2000.
27. Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos sąlyčio problemos // *Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė* [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004.
28. Lazowski A. Constitutional Tribunal on the Preliminary Ruling Procedure and the Division of competence Between national Courts and Court of Justice // *European Constitutional Law Review*, Nr.4, 2008.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko Egidijaus Kūrio interviu Prancūzijos Konstitucinės Tarybos žurnalui „Les Cahiers du Conseil Constitutionnel“ // *Konstitucinės Tarybos sąsiuviniai*, Nr. 23, 2007, http://209.85.129.132/search?q=cache:XdBHaabaVYUJ:www.lrkt.lt/APublikacijos_20071227a.html+Konstitucinis+Teismas+kreip%C4%97si+%C4%AF+Europos+Teisingumo+teism%C4%85&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt, prisijungimo laikas 2008-12-05.
30. Normantas A. Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis // *Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste* [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004.
31. Pumputis A. Konstitucija kaip simbolis ir kaip priemonė // *Jurisprudencija*, 2002, t. 30(22).
32. Ravluševičius P. Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės santykis su Lietuvos teise // *Jurisprudencija*, 2007, t. 2 (92).

33. Riomeris M. Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose. Fotografuotas leidinys, Vilnius, 1994.
34. Sakalas A. Įžanginis žodis tarptautinėje konferencijoje „Konstitucija XXI amžiuje“ // Jurisprudencija, 2002, t. 30(22).
35. Stačiokas S. Įstatymų ir administracinių aktų teisminė kontrolė Europos integracijos kontekste // Estijos, Latvijos, Suomijos ir Švedijos konstitucinių, aukščiausiųjų ir aukščiausiųjų administracinių teismų kasmetinis seminaras [seminaro medžiaga], Vilnius, 2003.
36. Stačiokas S. Tarptautinės teisės ir konstitucijos sąveika // Konstitucinis teismas ir konstitucingumo garantijos Lietuvoje [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1995.
37. Schweitzer M. Staatsrecht III Staatsrecht Völkerrecht Europarecht, 9., neu bearbeitete Auflage, Heidelberg, 2008.
38. Taube C. Konstitucinės jurisprudencijos ir Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos tarpusavio sąveika // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2002.
39. Vadapalas V. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir stojimas į Europos Sąjungą // Stojimas į Europos Sąjungą ir konstitucija [Seminaro medžiaga], Vilnius, 2000
40. Vadapalas V. Tarptautinės sutartys Lietuvos teisės sistemoje // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 1998.
41. Wyrzykowski M. Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje: keletas problemų // Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė [konferencijos medžiaga], Vilnius, 2004.
42. Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos, Vilnius, 2001.
43. Žilys J. Tarptautinės teisės aktų konstitucingumo ir jų taikymo problemos Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje // Jurisprudencija, 2001, t. 21(13).

Teismų praktika:

44. BVerfGE 37, 271 - Solange I, Beschluss des Zweiten Senats vom 29. Mai 1974, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv037271.html>, prisijungimo laikas: 2008-09-21.
45. BVerfGE 73, 339 - Solange II, Beschluss des Zweiten Senats vom 22. Oktober 1986, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv073339.html>, prisijungimo laikas: 2008-09-21.
46. BVerfGE 89, 155 - Maastricht, Urteil des Zweiten Senats vom 12. Oktober 1993 aufgrund der mündlichen Verhandlung vom 1. und 2. Juli 1993, <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv089155.html>, prisijungimo laikas: 2008-09-21.

47. Case C-91/92 Dori v. Recreb: judgment of the Court of 14 July 1994, http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61992J0091, prisijungimo laikas 2008-11-26.
48. Case C-376/98, Bundesrepublik Deutschland v. European Parliament and Council, Judgment of the Court of 5 October 2000, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:61998J0376:EN:HTML>, prisijungimo laikas 2008-11-26.
49. Case 4/73 J. Nold v. Commission: judgment of the Court of 14 May 1974, http://209.85.129.132/search?q=cache:XPPhsgZCnM58J:europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc%3Fsmartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc%26lg%3Den%26numdoc%3D673J0004+4/73+J.+Nold+v+Commission,+1974&hl=lt&ct=clnk&cd=2&gl=lt, prisijungimo laikas 2008-09-03.
50. Case C-285/98, Tanja Kreil v. Bundesrepublik Beutschland: judgment of the Court of 11 January 2000, http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=698J0285, prisijungimo laikas 2008-11-28.
51. Case 26/62 van Gend & Loos v Netherlands: judgment of the Court of 5 February 1963, http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=en&numdoc=61962J0026, prisijungimo laikas 2008-09-03.
52. ETT nuomonė 2/94, dėl Bendrijos prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos, 1996. [http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3._committees/07.%20other%20committees%20and%20working%20groups/01.%20eu%20accession%20to%20echr%20\(gt-dh-eu\)/working%20documents/2002/DGII\(2001\)002%20%20E%20Accession%20EU%20to%20ECHR.asp](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/3._committees/07.%20other%20committees%20and%20working%20groups/01.%20eu%20accession%20to%20echr%20(gt-dh-eu)/working%20documents/2002/DGII(2001)002%20%20E%20Accession%20EU%20to%20ECHR.asp), prisijungimo laikas 2008-11-26.
53. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005 m. balandžio 27 d. nutarimo P 1/05 santrauka, vertimas Milius E., Moisejevas R. // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr.2.
54. Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo 2005-04-27 sprendimas P 1/05 // http://www.trybunal.gov.pl/eng/summaries/documents/P_1_05_GB.pdf, prisijungimo laikas 2008-11-26.
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-11-30.

56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-09-15.
57. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-11-30.
58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-09-15.
59. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gruodžio 21 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-12-10.
60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-12-10.
61. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. gruodžio 4 d. nutarimas // <http://www.lrkt.lt>, prisijungimo laikas 2008-12-10.
62. Prancūzijos Konstitucinės Tarybos sprendimas Nr. 2007-560 DC, vertimas Urbonaitės J. // Konstitucinė jurisprudencija, 2008, Nr. 1(9).
63. Vokietijos Federalinio Konstitucinio teismo sprendimas Europos arešto orderio byla, vertimas Kerutis K. // Konstitucinė jurisprudencija, 2006, Nr.2.

KONSTITUCIJOS SANTYKIS SU TARPTAUTINĖMIS SUTARTIMIS IR EUROPOS SAJUNGOS TEISE

Santrauka

Nors konstitucijos reikšmė valstybės suverenitetui yra neginčijama, konstitucijoms lemta išgyventi daug iššūkių, vienas iš kurių – tarptautinės integracijos. Valstybėms tenka nauja užduotis – suderinti savo konstitucinį reguliavimą su tarptautiniu, nepaneigiant konstitucijos viršenybės principo.

Šis mokslinis darbas yra orientuotas išsiaiškinti konstitucijos santykio su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise problemą, šalių praktiką derinant konstitucijas su tarptautinėmis sutartimis ir ypač ES teise, o taip pat nustatyti konstitucinės justicijos reikšmę šitame kontekste. Darbo tikslas yra atskleisti konstitucijos santykį su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise kaip abipusę sąveiką.

Darbo pirmojoje pusėje yra nagrinėjama konstitucijos ir tarptautinių sutarčių bei ES teisės problema, pateikiamas konstitucijos ir tarptautinių sutarčių, taip pat konstitucijos ir ES teisės santykis. Antrojoje dalyje nagrinėjami būdai derinant konstitucijas su tarptautinėmis sutartimis ir ES teise, taip pat konstitucinės justicijos vaidmuo šiame procese.

Konstitucijos ir tarptautinių sutarčių santykis yra gana aiškiai sureguliuotas. Lietuvoje tarptautinės sutartys turi aiškia vietą teisės šaltinių sistemoje. Taip pat pastebimas konstitucijų ir tarptautinių teisės aktų turinių suvienodėjimas tarptautinių sutarčių reguliavimo ribose. Konstitucijos ir ES teisės santykis yra kompliktuotas, nes ES institucijos leidžia teisės aktus, kurie yra taikomi tiesiogiai ir jų konstitucingumo konstituciniai teismai patikrinti negali. Tačiau teismai gali tikrinti nacionalinių aktų, kuriais yra įgyvendinamos ES teisės normos konstitucingumą. Vis tik darytina išvada, kad ir ES teisės aktai negali prieštarauti šalies konstitucijai.

Konstitucinių teismų vaidmuo nustatant santykį su tarptautinėmis sutartimis labai reikšmingas. Konstituciniai teismai pratęsia konstitucinį reguliavimą ir gali padėti užpildyti konstitucinio reguliavimo spragas. Ypač reikšminga buvo Vokietijos, Italijos ir Lenkijos konstitucinių teismų praktika reguliuojant konstitucijos ir ES teisės santykio klausimą. Taip pat pastebimas reiškinys – konstitucinių teismų ir Europos viršnacionalinių teismų (EŽTT ir ETT) bendradarbiavimas, kuris taip pat lemia abipusę konstitucijų bei tarptautinių sutarčių ir ES teisės sąveiką.

Raktiniai žodžiai: Konstitucija, Europos sąjungos teisė, tarptautinė teisė, konstitucinė justicija, santykis, sąveika, Europos viršnacionaliniai teismai.

CONSTITUTION AND ITS RELATION TO INTERNATIONAL TREATIES AND THE EUROPEAN UNION LAW

Summary

Although the importance of a constitution in country's sovereignty is undeniable, constitutions tend to encounter numerous challenges—international integration among them. Countries have a new task: their constitutional regulation must be harmonized with the international regulation without compromising the precedence principle of the constitution.

This thesis attempts to discover the problem pertaining to the relation of the constitution with international treaties and the EU law, to present the national practices in harmonisation of constitutions with international agreements, particularly with the EU law, and to determine the significance of constitutional justice in this context. The thesis aims to disclose the relation of the constitution with international agreements and the EU law as a mutual interaction.

The first part of the thesis deals with the issues related to constitution, international treaties and EU law, presents the relation between the constitution and international treaties, as well as the relation between the constitution and the EU law. The second part analyses ways to harmonize constitutions with international treaties and the EU law, as well as the role of constitutional justice in this process.

Regulation of the relation between the constitution and international treaties is rather clear. International treaties have a clear place in Lithuanian system of legal sources. It was noticed that the contents of constitutions and international legal acts become similar within the scope of regulation of international agreements. Whereas the relation between the constitution and the EU law is complicated, because legal acts adopted by EU institutions are enforced directly, and constitutional courts cannot verify their constitutionality. However, the practice of constitutional courts allows a conclusion that EU legal acts cannot contradict a national constitution.

Constitutional courts play a very significant role in determining the relation to international treaties. The constitutional justice extends the constitutional regulation and may assist in filling the gaps of the latter. The practice of German, Italian and Polish constitutional courts was particularly significant in regulation of the problem pertaining to the relation between the constitution and the EU law. Constitutional courts and European supranational courts (ECHR and ECJ) tend to cooperate, and such cooperation determines mutual interaction of constitutions with international treaties and the EU law.

Keywords: Constitution, European Union law, international law, constitutional justice, relation, interaction, European supranational courts.

Darbas parengtas: 2008-12-22
Aistė Litvinaitė
a.litvinaite@gmail.com